

Utredninger i forbindelse med ny rovviltmelding
Rovviltskonflikter i noen europeiske land

Hanne Svarstad

NINA Fagrapport 68

NINA Norsk institutt for naturforskning

Utredninger i forbindelse med ny rovviltmelding
Rovviltkonflikter i noen europeiske land

Hanne Svarstad

NINA publikasjoner

NINA utgir følgende faste publikasjoner:

NINA Fagrappport

Her publiseres resultater av NINAs eget forskningsarbeid, problemoversikter, kartlegging av kunnskapsnivået innen et emne, og litteraturstudier. Rapporter utgis også som et alternativ eller et supplement til internasjonal publisering, der tidsaspekt, materialets art, målgruppe m.m. gjør dette nødvendig.

Opplag: Normalt 300-500

NINA Oppdragsmelding

Dette er det minimum av rapportering som NINA gir til oppdragsgiver etter fullført forsknings- eller utredningsprosjekt. I tillegg til de emner som dekkes av fagrapportene, vil oppdragsmeldingene også omfatte befaringsrapporter, seminar- og konferanseforedrag, års-rapporter fra overvåkningsprogrammer, o.a.

Opplaget er begrenset. (Normalt 50-100)

NINA Project Report

Serien presenterer resultater fra begge instituttenes prosjekter når resultatene må gjøres tilgjengelig på engelsk. Serien omfatter original egenforskning, litteraturstudier, analyser av spesielle problemer eller tema, etc.

Opplaget varierer avhengig av behov og målgrupper

Temahefter

Disse behandler spesielle tema og utarbeides etter behov bl.a. for å informere om viktige problemstillinger i samfunnet. Målgruppen er "allmennheten" eller særskilte grupper, f.eks. landbruket, fylkesmennenes miljøvern-avdelinger, turist- og friluftlivskretser o.l. De gis derfor en mer populærfaglig form og med mer bruk av illustrasjoner enn ovennevnte publikasjoner.

Opplag: Varierer

Fakta-ark

Hensikten med disse er å gjøre de viktigste resultatene av NINAs faglige virksomhet, og som er publisert andre steder, tilgjengelig for et større publikum (presse, ideelle organisasjoner, naturforvaltningen på ulike nivåer, politikere og interesserte enkeltpersoner).

Opplag: 1200-1800

I tillegg publiserer NINA-ansatte sine forskningsresultater i internasjonale vitenskapelige journaler, gjennom populærfaglige tidsskrifter og aviser.

Svarstad, H. 2003. Utredninger i forbindelse med ny rovviltmelding. Rovviltkonflikter i noen europeiske land.- NINA Fagrappport: 68: 29 pp

Trondheim, januar 2003

ISSN 0805-469X

ISBN 82-426-1367-2

Forvaltningsområde:

Bevaring av naturens mangfold

Management area:

Conservation of biodiversity

Rettighetshaver ©:

NINA

Norsk institutt for naturforskning

Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

Redaksjon: Reidar Andersen

Design og layout:

K. Margrethe Tingstad og Lill Lorck Olden

Illustrasjon og omslag: Bearbeidet i Adobe Photoshop v/Kari Sivertsen. Fotograf: Tom Shandy.

Sats: NINA

Trykking: Norservice

Opplag: 200

Kontaktadresse:

NINA

Tungasletta 2

N-7485 Trondheim

Telefon: 73 80 14 00

Telefax: 73 80 14 01

Tilgjengelighet: Åpen

Prosjekt nr.: 12970010

Ansvarlig signatur:

Norman S. Myklebust

Oppdragsgiver:

Direktoratet for naturforvaltning (DN)

Referat

Svarstad, H. 2003. Utredninger i forbindelse med ny rovviltmelding. Konflikter om rovvilt i noen europeiske land. - NINA Fagrapport 68: 29 pp

Kan vi finne lignende forhold i sammenlignbare land i Europa, eller er motstanden mot rovvilt spesielt stor i Norge? Hvordan kan hovedtrekk bak etableringen av holdninger til rovvilt og rovviltforvaltning forklares? De to spørsmålene er undersøkt ved gjennomgang av kvantitative og kvalitative studier av holdninger til rovvilt i landene Sverige, Sveits, Frankrike, Italia og Slovenia. Forholdene som disse studiene skisserer er sammenholdt med den norske situasjonen.

Alt i alt gir ikke de refererte studiene grunnlag for å konkludere med at man finner større motstand mot rovvilt i Norge enn i andre sammenlignbare land i Europa.

Med utgangspunkt i gjennomgang av kvalitative studier kan noen faktorer identifiseres som grunnleggende for etablering av holdninger til rovvilt og rovviltforvaltning. På den ene siden dannes slike holdninger i forhold til folks praksiser i hverdag og fritid. På den andre siden spiller kulturelle og strukturelle kontekster vesentlige roller både for hva folk opplever og hvordan de fortolker dette (se **figur 4**). Det kan være viktige likheter så vel som forskjeller mellom land når det gjelder praksiser så vel som kulturelle og strukturelle forhold. Både tilbakegangen og gjenkomsten av rovvilt i Norge og andre europeiske land må ses i lys av strukturelle utviklingstrekk med endringer i næringsstrukturer og bosettingsmønster. Rapporten antyder at variasjoner i slike utviklingstrekk kan utgjøre en viktig forklaringsfaktor for hvorfor spørsmål om ulv synes å møtes av større grad av likegyldighet i Sverige og mer motstand i Sveits.

Emneord: Rovvilt – rovdyr – holdninger – konflikter - Norge – Sverige – Sveits – Frankrike – Italia - Slovenia

Hanne Svarstad, Norsk institutt for naturforskning (NINA), Avdeling for naturbruk, Fakkeldgården, Storhove, N-2624 Lillehammer.

Abstract

Svarstad, H. 2003. Reports for the Large Predator Policy Statement. Conflicts regarding carnivores in some European countries. - NINA Fagrapport 68: 29 pp

Can we find the same situation in comparable countries in Europe, or is the opposition against carnivores particularly large in Norway? What are core factors in the explanation of the establishment of attitudes towards carnivores and carnivore management? These two questions are addressed by the examination of quantitative and qualitative studies of attitudes to carnivores in the countries Sweden, Switzerland, France, Italy and Slovenia, and they are compared to the Norwegian situation.

The examined studies do not give the reason for concluding that there is a larger opposition against carnivores and carnivore management in Norway than in other comparable countries in Europe.

From the examination of qualitative studies, core factors are identified as explaining the establishment of attitudes towards carnivores and carnivore management. On the one hand, such attitudes are produced on the basis of the practices by people in their everyday lives and leisure time. On the other hand, cultural and structural contexts are central both in relation to what people experience and how they interpret it (see figure 4). There may be important similarities as well as differences between countries regarding practices as well as cultural and structural contexts. The decline and return of large carnivores in Norway and other European countries have to be seen in the light of structural developments with the changes of patterns of economic sectors and demography. The report suggests that variation in such developments can explain why questions concerning wolves are met by a larger degree of indifference in Sweden and more opposition in Switzerland.

Key words: Large carnivores – attitudes – conflicts - Norway – Sweden – Switzerland – France – Italy - Slovenia

Hanne Svarstad, Norwegian Institute for Nature Research (NINA), Division for Man-Environment Studies, Fakkeldgården, Storhove, N-2624 Lillehammer, Norway.

Forord

Stortinget har gjennom behandlingen av Innstilling til Stortinget nr. 110 (2001-2002) bedt Regjeringen om å legge frem en ny stortingsmelding om rovviltforvaltningen innen utgangen av 2003. Det skal foretas en gjennomgang av ny og oppdatert kunnskap som kan danne et beslutningsgrunnlag for fastsettning av bestandsmål, forvaltningsmodeller, tiltak og virkemidler for å redusere konfliktene i rovviltforvaltningen. Denne rapporten er en del av en serie NINA fagrappporter som gis ut i forbindelse med utredningsarbeidet i forkant av den nye rovviltmeldingen.

Jeg vil takke Ketil Skogen, Tore Bjerke og Bjørn Kaltenborn for kommentarer til utkast for denne rapporten. Videre vil jeg takke følgende personer for informasjon: John Linnell, Hartmut Gossow, Petra Kaczensky, Piero Genovesi, Urs Breitenmoser, Isabelle Mauz, Göran Ericsson, Anders Lundvall, Grigore Opritoui, Calin Hodor, Nicolae Serban-Pârâu, Veronica Seim, Håkon Hustad, Reidar Andersen, Vemund Jahren, samt deltakere ved møtet til prosjektet Rovvilt og Samfunn sin Rådgivningsgruppe i Bodø 3-4.12.2002.

Lillehammer, januar 2003
Hanne Svarstad

Innhold

Referat.....	3
Abstract	3
Forord.....	4
1 Innledning	5
2 Sverige.....	6
3 Sveits	7
3.1 Kvantitative undersøkelser.....	7
3.2 Kvalitative studier.....	8
4 Frankrike.....	9
4.1 Kvantitative studier.....	9
4.2 Kvalitative studier.....	9
5 Italia	11
6 Slovenia	12
7 Mobiliseringer for og mot rovdyr.....	13
8 Oppsummeringer og sammenligninger med Norge	14
8.1 Kvantitative data	14
8.2 Vurdering av konfliktnivå utfra kvalitative data	15
8.3 Årsaker til holdninger	15
9 Konklusjoner	17
10 Referanser	18
Vedlegg 1 Figurer	21
Vedlegg 2 Tabeller	25

1 Innledning

De senere årene har vi sett tilbakekomst og økninger i bestandene av Norges fire store rovdyr bjørn, ulv, jerv og gaupe. En rekke andre land i Europa opplever en lignende utvikling. I Norge er forvaltningen av rovvilt gjenstand for høylytte protester. Denne utredningen er rettet mot å besvare to spørsmål: 1) Kan vi finne lignende forhold i sammenlignbare land i Europa, eller er motstanden mot rovvilt spesielt stor i Norge? 2) Hvordan kan hovedtrekk bak etablering av holdninger til rovvilt og rovviltforvaltning¹ forklares? Landene som her er tatt med er Sverige, Sveits, Frankrike, Italia og Slovenia.

Kildene som er benyttet for å svare på spørsmålene består hovedsakelig av vitenskapelige studier og utredninger om temaet. Både kvantitative og kvalitative studier er omhandlet. Kvantitative undersøkelser kan benyttes til å kartlegge utbredelsen av ulike holdninger i et representativt utvalg av befolkningen på landsbasis, i avgrensede områder, eller i grupper av befolkningen. Kvalitative studier kan skape en større forståelse av ulike posisjoner og forklaringer av disse.

Tendenser som kan spores i de utvalgte landene sammenlignes med det bilde som framtrer via noen lignende studier som har blitt gjennomført i Norge. Det er viktig å være klar over at denne rapporten ikke presenterer resultatene av identiske undersøkelser i de ulike land. Forskjellene er store mellom landene i forhold til hvilke typer samfunnsvitenskapelige studier som har vært utført. Således gir denne rapporten for eksempel en situasjonsrapport fra Sverige basert på en større kvantitativ studie, mens beskrivelsene av folks reaksjoner på rovvilt i Italia skjer med utgangspunkt i to case-studier om henholdsvis ulv og bjørn. Mange viktige sider ved folks forhold til store rovdyr i ulike land er ikke studert. Situasjonsbeskrivelsen i denne rapporten er således laget på grunnlag av det begrensede kunnskapstilfanget som foreligger.

For å finne fram til relevante studier har jeg først og fremst tatt utgangspunkt i registrerte vitenskapelige publiseringer og dessuten nøstet informasjon om arbeider via Internettet og kontakt med forskere. De fleste seriøse forskerne publiserer i dag resultatene av sine studier internasjonalt. Samtidig regner jeg med at det sikkert er utført en del relevante studier og utredninger – av studenter så vel som etablerte forskere – som ikke har blitt gjenstand for fagpubliseringer og som jeg heller ikke har fanget opp på annen måte. I noen tilfeller har jeg bevisst utelatt publiseringer av hensyn til tid og ressurser. I disse tilfellene er andre studier av samme type og fra samme land omhandlet, og publiseringen er skrevet på landets eget språk.

Landene som er omhandlet er valgt ut blant europeiske land med tilbakekomst eller vekst i bestander av store rovdyr (se **figur 1**). Landene har delvis blitt valgt ut fra formeninger om at de kan representere interessante likheter eller kontraster til den norske situasjonen. Eksistensen av samfunnsvitenskapelige

¹ Holdninger til rovviltforvaltning defineres her som synspunkter på offentlige tiltak for å opprettholde, øke eller redusere rovviltbestander.

lige studier har også spilt en rolle. Sverige ble valgt fordi det på mange måter er et land som ligner Norge. Sverige og Norge deler mange kulturelle trekk og felles rovviltbestander. Videre er Sveits som Norge et rikt fjelland. Både Sveits og Frankrike er land med relativt stort tilfang av samfunnsvitenskapelige studier. Italia og Slovenia er tatt med fordi dette er land som i noen sammenhenger har blitt framhevet som eksempler på at rovdyr ikke trenger å skape store konflikter². Rovviltproblematikk i forhold til reinsdyrnæring, samer og andre urbefolkninger representerer et viktig sakskompleks som denne rapporten er avgrenset fra.

Rovdyr som først og fremst er gjenstand for konflikter i Norge er ulv, bjørn, jerv og gaupe. Det finnes jerv også i Sverige, men ikke på det europeiske kontinentet. Mange av de samfunnsvitenskapelige studiene som har vært foretatt har fokusert spesielt på ulv. Dette har trolig sammenheng med at ulv gjerne er det rovdyret som skaper størst reaksjoner.

Alle landene som er omhandlet i rapporten har i dag fredningsbestemmelser (av ulike former) med hensyn til alle de aktuelle rovdyrene. Jeg har avgrenset utredningen fra å foreta spesifiseringer av de ulike lands forvaltningsregimer.

Videre kunne det være relevant å utarbeide gode beskrivelser av ulike aktørgrupper som mobiliserer tilslutning og motstand i forhold til rovvilt og rovviltpolitikk i hvert enkelt av de fokuserte landene. Her burde man hatt med målsettinger, oppslutninger og maktgrunnlag for hver av gruppene. Dette ville imidlertid være for omfattende for denne utredningen. I stedet viser jeg et eksempel på mobilisering for vern og et annet på motstandsmobilisering som begge omfatter flere europeiske land.

Spørreundersøkelser om holdninger til rovvilt blir gjerne splittet opp i kategorier så som kjønn og alder. Dette utgjør viktige trekk ved situasjonen, men denne utredningen konsentrerer i stedet oppmerksomheten og knappe ressurser om å framstille store linjer i holdningsundersøkelsene.

Rapporten er strukturert på følgende måte: Resultater fra studier angående folks forhold til rovvilt presenteres fra hver av de valgte landene i **kapitlene 2-6**. I **kapittel 7** gis eksemplene på henholdsvis vernemobilisering og motstandsmobilisering i Europa. **Kapittel 8** sammenligner noen viktige trekk ved de beskrevne funnene med situasjonen i Norge, og konklusjonene presenteres i **kapittel 9**.

² Romania ble også vurdert som et meget aktuelt alternativ. Det er et land med store rovdyrbestander – i midten av 1990-årene hadde landet om lag 1500-2000 gauper, 2500 ulver og 6300 bjørner (Kaczynsky 1996). Ofte framstilles Romania som et eksempel på at rovvilt, spesielt ulv, ikke trenger å skape konflikter (se f.eks. Berthiusen 1997 og Alpha-gruppen på Internettet). På den andre siden hevder Kaczynsky at ulv anses som et stort problem av myndigheter, jegere og lokalbefolkning. Ulv er derfor ikke gjenstand for fredning men derimot for skuddpremie. Det er imidlertid mangel på samfunnsvitenskapelige undersøkelser som kan gi gode oversikter eller forståelser av folks forhold til ulv eller andre rovdyr i Romania. Bjørners angrep på mennesker utgjør et problem som har vært belyst av Romanian Wildlife Society (Serban-Pârau, 2002a, 2002b).

2 Sverige

Rundt 1850 var det om lag 4-5000 bjørner i Skandinavia (Swenson et al. 1995). Åtti år senere – rundt 1930, var bestanden kommet ned i 130 dyr. I 1996 ble antallet bjørner i Sverige anslått til 780 – 1270 dyr (Naturvårdsverket 2000a). Videre har Sverige i dag om lag 1000 – 1500 gauper og 300 jerv (Naturvårdsverket 2000b, Direktoratet for naturforvaltning 2001). Ulven var utbredt i Sverige og Norge opp til midten av 1800-tallet. I 1966 ble trolig den siste skutt. Samme år ble skuddpremie på ulv opphevet, og ulven ble fredet. Gjennom innvandring fra Finland har det igjen etablert seg ulv i Sverige, og antallet er i 2001 anslått til om lag 100 dyr (Ericsson & Heberlein 2002).

I Sverige har forskere nettopp startet arbeidet med kvalitative studier om folks forhold til store rovdyr. Foreløpig er imidlertid ingen slike studier publisert. Situasjonsbeskrivelsen i det følgende relaterer seg stort sett til en større kvantitativ undersøkelse som nettopp er utført av forskerne Ericsson og Heberlein. Her fokuseres det først og fremst på ulv (Ericsson og Heberlein 2002, samt tallmateriale fra undersøkelsen).

I følge Ericsson og Heberlein viser en meningsmåling fra 1976 at tre fjerdedeler av befolkningen da mente det var viktig å gjøre noe for å gjenreise den svenske ulvestammen. Innhenting av ulv fra utlandet var ønsket av om lag seks av ti mennesker. Jegerne var mer positive til ulven enn befolkningen for øvrig (Anderson et al. 1977, Ericsson og Heberlein 2002).

Ericsson og Heberlein gjennomførte sin holdningsundersøkelse vinteren 2000/2001. De tok utgangspunkt i tilfeldige utvalg av henholdsvis den svenske befolkningen, befolkningen i utkantkommuner med forekomst av ulv, og jegere på henholdsvis landsplan og i utkantkommuner med ulv. Undersøkelsen indikerer at holdninger til ulv blant den svenske allmenheten er relativt positiv, noe som avtar i økende grad for henholdsvis folk i ulveområder, jegere generelt og jegere i ulveområder. Videre peker Ericsson og Heberlein på at ulv er et tema som mange svensker i alle de nevnte kategoriene stiller seg nøytrale til.

I likhet med all statistikk, kan data fra denne undersøkelsen summeres og fortolkes på ulike måter. I en gjennomgang av forskernes tallmateriale på noen sentrale spørsmål synes jeg at det er god grunn til framfor alt å framheve et bilde av stor grad av likegyldighet (se **tabell 1**). På spørsmål om hvor viktig ulv er for den intervjuede personlig, ser vi at under 20% av det representative utvalget for hele Sverige oppga at det var ekstremt viktig eller svært viktig. 64,3% plasserte seg i relativt nøytrale mellomkategorier, mens 15,9% oppga at ulv var ekstremt uviktig eller veldig uviktig for dem³.

På spørsmål om synspunkt på det å ha ulv i Sverige svarte 13,9% at de liker det meget godt, mens 7,6% svarte at de

misliker det eller misliker det sterkt. Litt under halvparten svarte at de liker å ha ulv i Sverige. Til sammen gir dette et flertall i favør av ulven på til sammen 61,5%, mens nesten hver tredje svenske i utvalget gir et nøytralt svar.

På en gruppe svaralternativer angående ønskede bestandstørrelser av ulv i Sverige, svarer bare 2,4% at de ikke vil ha noen ulv i det hele tatt. På den andre siden er det 23,7% som oppga at de ønsker flere ulver. De to mellomkategoriene utgjør til sammen nesten tre fjerdedeler av alle svarene.

På spørsmål om folk kunne akseptere å ha ulv i nærheten av der de bor, svarte en fjerdedel at de absolutt kunne det, samt 30% kunne kanskje akseptere det. Fire av ti kunne imidlertid ikke akseptere dette.

På alle de nevnte spørsmålene finner vi mer positive holdninger til ulv blant svensker generelt enn blant folk i ulveområder. Blant jegere framtrer det enda mer negative holdninger til ulv, og aller mest negative er jegere i ulveområder. Mens 7,4% av svensker generelt svarte at de misliker eller misliker sterkt forekomsten av ulv i Sverige, svarte hele 41,1% av jegere i ulveområder dette. Samtidig er det også blant jegere en stor grad av svar "midt på treet". Dessuten viser undersøkelsen at blant folk og jegere i ulveområder var det faktisk nesten så mange som halvparten og en fjerdedel som sa at de liker ulv eller liker ulv meget godt. Videre kan vi legge merke til at det var relativt lite forskjell på den svenske almenheten og folk i ulveområder i forhold til aksept av ulv i sitt nærmiljø. I begge tilfeller svarte over halvparten at de absolutt eller kanskje kunne akseptere å ha ulv i nærheten.

Ericsson og Heberlein tror at sammenlignet med andre saker i hverdagen, som familie, venner, arbeide og politikk, havner spørsmål om ulv et stykke nede på listen over saker som folk er opptatte av. De mener at en viktig årsak til at ulver har lykkes i å reetablere seg i Sverige er at den store majoriteten mennesker ikke har et sterkt forhold til spørsmålet.

På den andre siden kan ulven blant minoriteter, som folk i utkantkommuner og jegere, bli et symbol på hvordan stor-samfunnet ikke bryr seg om spørsmål som er viktige for utkantstrøk:

"Därför behöver inte människors inställning direkt vara en följd av negativa erfarenheter av varg, utan kan snarare vara en följd vad vargen representerar; skillnaden mellan den enskilda människan och samhället i övrigt" (Ericsson & Heberlein 2002:24).

Undersøkelsen viser videre at en generell støtte til jakt på ulv avtar med økende utdanningsnivå. På den andre siden peker Ericsson og Heberlein på at kunnskapsnivået angående ulv er høyest i de gruppene som er mest kritiske til ulv og lavest blant den svenske befolkningen som helhet.

I likhet med i Norge spiller bruken av hund en viktig rolle i svensk jakt. Ericsson og Heberlein forklarer jegeres relativt

³ Ericsson og Heberlein summerer opp på en annen måte og deler mellom 44% som synes ulv er viktig og 36% som er nøytrale.

negative innstilling til ulv med at mange hunder blir drept av ulv.

Undersøkelsen hadde også med et spørsmål som gjaldt synspunkt vedrørende alle de fire store rovdyrene (se **tabell 2**). Her svarte bare 1,7% av folk flest at disse artene helst ikke burde finnes i Sverige. På den andre siden mente 59,9% at dyrene burde tillates å leve hvor som helst de trives eller også hjelpes aktivt til dette. Tabellen reflekterer også den økende skepsisen som ble registrert ellers i undersøkelsen for henholdsvis folk i ulveområder, jegere og jegere i ulveområder.

3 Sveits

På 17- og 1800-tallet forsvant bjørn, ulv og gaupe fra alle områder med høy menneskelig aktivitet i Europa. Årsakene besto i fellinger, avskoging og reduksjon av bestander av hjortevilt. I Sveits var ulven helt utryddet ca. 1800-1850, gaupe ble sist sett i 1909 og bjørn i 1914. I dag finnes det gaupe i Sveits som har blitt hentet inn fra dagens Slovakia mellom 1971 og 1993. Videre har noen ulver kommet tilbake av seg selv, og forskere tror at bjørner i nær framtid vil spasere inn i landet (Kaczensky 1996, Breitenmoser 1998, Breitenmoser-Würsten et al. 2001).

Flere endringer har skapt bedre forutsetninger for store rovdyr i Sveits i dag enn da de forsvant. Blant disse er politiske tiltak for gjenetablering av skog og gjenreising hjorteviltbestander, noe som ble startet allerede på 1870-tallet. Videre har industrialiseringen og mekaniseringen av landbruket innebåret konsentrasjoner av befolkningen, fraflytting fra utkantstrøk og store reduksjoner i antallet geiter og sauer (Breitenmoser 1998, Breitenmoser & Breitenmoser-Würsten 2001).

Helt i begynnelsen av 1990-tallet ble 28 sauer drept av rovdyr i den nord-vestre delen av Sveits. Dette viste seg å være det første tegnet på at ulven var tilbake. En organisert jakt resulterte i felling av streifyret. Likeledes ble om lag 100 sauer drept i en fjelldal i de sveitsiske Alpene fra juli 1995 til mai 1996. Disse to hendelsene skapte stor medieoppmærksomhet (Breitenmoser 1998). Siden har streifyr dukket opp i kantonene Valais, Tessin og Grisons (Breitenmoser-Würsten et al. 2001).

3.1 Kvantitative undersøkelser

Nyere spørreundersøkelser i Sveits viser at et flertall av befolkningen støtter tilbakekomsten av store rovdyr. I 1996 publiserte en avis en meningsmåling blant 517 mennesker, der 82% var tilhengere av gaupe og henholdsvis 64 og 54% ønsket ulv og bjørn velkommen tilbake (Coop Zeitung 27 februar 1996, Breitenmoser 1998). Videre ble det høsten 1997 foretatt en større representativ undersøkelse av holdninger til spørsmål relatert til skog (Wild-Eck & Zimmermann 2001). Undersøkelsen ble utført av samfunnsvitere ved et teknologisk institutt i Zurich og Sosiologisk Institutt ved Universitetet i Bern. Folk besvarte bl.a. spørsmål om holdninger til immigrasjon av store rovdyr. Undersøkelsen viste variasjoner i holdninger til ulike rovdyr og forskjeller blant ulike sosiale grupper. Nesten halvparten ga uttrykk for toleranse for alle de tre store rovdyrene (se **tabell 3**). Gaupe var bedre akseptert enn bjørn og ulv. Mens 74% svarte at de tolererte gaupe, sa henholdsvis 57 og 52% at de tolererte ulv og bjørn i sveitsisk natur (se **tabell 4**).

Mennesker med italiensk som morsmål var mye mer positive til ulv og bjørn enn tysk- og fransktalende, mens de tysktalende var mer positive til gaupe enn de andre. For å forklare disse forskjellene, viser forskerne til faktorer så som kulturelle

forskjeller så vel som til at de italienskspråklige er mer informerte om livet med ulv og bjørn i Italia. Videre var kvinner mindre positive enn menn, og gamle var mer skeptiske til rovdyr enn unge. Et overraskende funn var mangelen på forskjeller mellom innbyggerne i urbane og rurale strøk.

Sommeren 1999 ble en ny stor undersøkelse gjennomført i Sveits. Her ble det utelukkende spurt om holdninger til rovdyr. Et institutt for skog og landskapsforskning var ansvarlig for denne studien [Hunziker 1999, Hunziker et al. 2001]. Resultatene viste igjen at store rovdyr var akseptert av flertallet av sveitsere, med henholdsvis 75 og 63% som tolererte gaupe og ulv. Til forskjell fra nevnte telefonundersøkelse i 1997, viste den nye studien markerte holdningsforskjeller mellom by og land, og skepsisen var størst blant dem som mente de selv kunne bli berørt ved tilstedeværelsen av rovdynere.

Fra begynnelsen av 1970-tallet til 1988 kunne sveitsiske bønder søke erstatning for rovvilttap fra den private naturvernorganisasjonen Pro Natura. Denne ordningen skapte en del misnøye, ikke minst blant sauebønder. Fra 1988 tok de føderale myndighetene over ansvaret for rovviltstatninger. I 1998 ble det gjennomført en telefonundersøkelse om erstatningsordninger med et tilfeldig utvalg av 76 sauebønder i hele landet (Steck & Tester 2001). Pro Natura var involvert i undersøkelsen. De fleste sauebøndene i denne undersøkelsen ga uttrykk for at de var godt kjent med ordningen og tilfreds med søknadsprosessen samt beløpet. I denne undersøkelsen ble sauebøndene også spurt om deres holdninger til å ha gaupe i deres område. 53% av dem svarte positivt på dette. Av disse var 40% *litt for* og 13% *for*. Av de 46% som var negative til gaupe, svarte 32% at de var *mot* og 14% at de var *litt mot*. Blant de spurte som bodde i områder med gaupeskadene var det også et flertall (52% av 31 personer) som var positive til gaupe. Her var det imidlertid en større andel som var definitivt mot gaupe (42%).

3.2 Kvalitative studier

De sveitsiske samfunnsvitene Astrid Wallner og Marcel Hunziker (2001) har foretatt en kvalitativ studie om ulvekonflikten i Sveits. De gjennomførte intervjuer om ulv med noen få utvalgte personer (i alt kun åtte stykker) og analyserte meningsinnholdet. De valgte ut framstående representanter for involverte parter til såkalte ekspertintervjuer. Her deltok bl.a. representanter for naturvernere, sauebønder, jegere og turistnæringen. Hensikten var å identifisere faktorer av betydning for aksept av ulv (se **figur 2**). De to viktigste faktorene som ble identifisert var oppfatninger om hvor berørte folk er av ulv samt deres kjennskap til ulv. Berørthet dreier seg blant annet om *geografisk* nærhet til ulven, men også *sosial* nærhet i forhold til mennesker som er *direkte* berørt.

I Sveits blir mange gauper utsatt for illegal jakt (Breitenmoser 1998). Høylandet ved Bern (Berner Oberland) er ett av de områdene der gaupe skapt store konflikter. Dette har også vært gjenstand for en kvalitativ studie ved instituttet til Marcel Hunziker (Egli et al. 2001). Forskerne stilte spørsmål om årsaker

til aksept og motstand mot gaupe i intervjuer med elleve innbyggere som ble valgt ut for å skape best mulig dekning av forskjellige synspunkter om gaupe i området. Studiet konkluderte at aksept av gaupe var avhengig av betraktninger av individuell berørthet (se **figur 3**). Folk kunne være både direkte og indirekte berørt. De som var direkte berørt erfarte først og fremst finansielle og emosjonelle problemer i forbindelse med gaupe. Sauebønder og jegere anså seg selv som direkte berørt. Indirekte berørthet ble uttrykt av intervjupersoner som følte en sterk solidaritet med direkte berørte folk i lokalsamfunnet. De fleste intervjupersonene ga uttrykk for at de kunne leve med gaupe forutsatt visse begrensninger, mens det var store forskjeller i formeninger om hva disse begrensningene skulle innebære. Forskerne relaterte også holdningene til gaupe til mer grunnleggende holdninger til natur og til endringer. Videre pekte de på betydningen av kommunikasjon mellom de ulike partene i konflikten.

Sammen med Urban Caluori har Marcel Hunziker også foretatt en kvalitativ studie av holdninger til gjenkomsten av ulv med åtte personer som representerer ulike syn (Caluori & Hunziker 2001). Utfra intervjuene skilte forskerne mellom tre idealtyper av ulveholdninger, der ulvens symbolske mening sto sentralt. For "den moderne ulvemotstanderen" symboliserer ulven vill natur på en negativ måte. Denne villheten står i kontrast til den temte indre verden med moral, kontroll og stabilitet. Ulven representerer noe usivilisert og barbarisk som, i likhet med andre eksterne faktorer, truer Sveits. For "den postmoderne ulvetilhengeren" symboliserer ulven også den ville natur, men her med positiv mening. Ulven representerer styrke og selvhevdelse, og dens tilbakevendelse betraktes som en seier i kampen mot samfunnets ødeleggelser av naturen. "Den ambivalente ulvevennen" er en idealtipe som forskerne plasserer mellom de to første typene. Her er ulven hovedsakelig et positivt symbol, men dog med et Janusansikt. På den ene siden ses et dyr som viser uavhengighet, på den andre siden ses ulven som et konformistisk flokkdyr. Forskerne tror at flertallet av sveitserne har holdninger som ligner på denne idealtypen, og at dette avspeiler usikkerhet i egen tilpasning i samfunnet med hensyn til individualisme og sosial konformitet.

Lingvisten Silvia Dingwall retter oppmerksomheten mot hvordan *språket* legger viktige premisser for holdninger til forskjellige rovdyr (Dingwall 2001). Her kan noe av forklaringen finnes til at gaupe og bjørn ofte tolereres bedre enn ulv. Dingwall mener at det er viktig å polere imaget til ulven for at den skal bli mer akseptert. Samtidig mener hun at når bjørnen snart kan komme tilbake til Sveits vil det være nødvendig med en informasjonskampanje som forteller at dette ikke er noen ufarlig kosebamse.

4 Frankrike

Den siste franske gaupa ble trolig skutt i Pyreneene i 1957 (Kaczensky 1996). Men i forbindelse med utsettingen av gauper i Sveits på 1970- og 80-tallet, har det igjen kommet gauper til de franske Alpene (Breitenmoser 1998). Videre forsvant bjørnen fra de franske Alpene rundt 1940, mens noen få stykker (seks til åtte i 1993) har holdt stand i Pyreneene. Ulven var totalt utryddet i Frankrike rundt 1935. I 1992 dukket det opp ulv med italienske gener på den franske siden av Alpes Maritimes, og i 1995 var det 10-12 ulver i dette området (Kaczensky 1996). Etter hvert har ulven også dukket opp lenger nord i de franske Alpene. Studiene som her presenteres om folks forhold til rovvilt i Frankrike, fokuserer alle på ulv.

4.1 Kvantitative studier

En nasjonal meningsmåling i 1995 skal ha vist at 79% av befolkningen var tilhengere av ulver (Bath 2000). Kanadiere Alistair J. Bath har utført en rekke studier i Nord-Amerika og Europa relatert til rovdyr og rovdyrforvaltning (bl.a. Bath 1989, 1994, Bath & Majić 2001). Ett av hans prosjekter har fokusert på holdninger til ulv i de to franske provinsene Savoie og Alpes Maritimes (Bath 2000). Byområder ble utelatt fra prosjektet. I begge områdene har det de senere årene kommet ulv. Baths rapport inneholder både kvantitative og kvalitative data. Rapporten er finansiert av organisasjoner i Frankrike og Europa som ønsker etablering av konfliktdependente tiltak i forbindelse med vern av rovvilt. Jamfør **tabell 3-6** viser svarfordelingene i den kvantitative undersøkelsen en del variasjoner i forhold til måten spørsmålene ble stilt. Det mest positive bildet av ulveholdninger ble etablert da folk ble bedt om å ta stilling til følgende påstand: "Det er viktig å opprettholde ulvepopulasjoner i Frankrike for kommende slekter". Totalt i de to provinsene svarte litt under halvparten (49,2%) av de spurte at de var enige eller sterkt enige i dette, mens 37,7% uttrykte uenighet eller sterk uenighet. Folk syntes å være mer positive til å ha ulv i Frankrike generelt enn til å ha ulv i sine egne provinser. 36,7% svarte at ulv i Frankrike er bra, mens bare 32,4% svarte at ulv i deres egen provins var bra. Likeledes var det flere som svare at ulv i deres provins ikke var bra (48,5%) enn dem som ga uttrykk for negative meninger om det å i det hele tatt ha ulv i Frankrike (40,0%) (Bath 2000). Dette kan vi tolke som et eksempel på et såkalt "NIMBY-fenomen" (Not In My Backyard). NIMBY-holdninger registreres ofte i forbindelse med ulike miljøspørsmål.

4.2 Kvalitative studier

En sammenlignende analyse peker på noen likhetstrekk i konfliktlinjer når det gjelder folks forhold til ulv i henholdsvis Norge og Frankrike (Skogen & Mauz 2002). Skogen har foretatt lokale feltarbeider i Hedmark og Østfold, mens Mauz har studert ulvens tilbakevendelse i Vanoise, et område i de nordlige Alpene. I begge studieområdene har forskerne observert en sterk motstand fra bønder samt ulik grad av motstand fra jegere. Bøndenes motstand er først og fremst relatert til saue-

hold. I Vanoise er jegerne redde for at ulven skal forsyne seg av gemser, mens i Norge utgjør elg og rådyr felles byttedyr for ulv og jegere. Motstanden mot ulv er imidlertid større blant de norske enn de franske jegerne. Dette kan først og fremst forklares med at løse hunder er viktig i nordisk jaktkultur men ikke i fransk. I Norge opplever mange jegere at ulv dreper hund.

Sauehold i de studerte områdene i både Norge og Frankrike er basert på utmarksbeiting uten gjeting. Ulvetilhengere i så vel Norge som i Frankrike peker imidlertid på dette som et unikt nasjonalt særtrekk, og de framstiller det som uansvarlig og i kontrast til andre lands praktisering av gjeting. Videre peker studiene til Skogen og Mauz på at jakt utgjør et viktig identitetsskapende element for menn i de undersøkte områdene i begge landene.

Skogen og Mauz viser videre til betydningen blant ulvemotstandere i studieområdene av ryktespredning om at ulven ikke selv har tatt seg inn i landet men i hemmelighet blitt fraktet inn av ulvetilhengere. I Norge hevdes det ofte at ulven har blitt transportert fra Estland eller andre Øst-Europeiske land, med kortvarige opphold i dyreparker eller på småbruk i Sverige. I Vanoise påstås det at ulven er transportert fra Italia. I begge tilfeller skapes det et bilde av at ulven ikke har kommet tilbake på en "naturlig" måte. I Vanois framstiller folk gjerne innføringen av ulv som en konspirasjon mellom miljøvernere og myndigheter, og dette ses som et ledd i avfolkningen av den franske landsbygda. Studier fra andre områder i Frankrike der ulven har kommet tilbake peker også på at mange mener at mennesker hemmelig har transportert ulven inn i landet (Bath 2000, Heguito & Armau 2001).

Isabelle Mauz holdt på med sitt sosiologiske doktorgradsarbeid om folks forhold til ville dyr i Vanoise Nasjonalpark da ulven dukket opp i området i 1997. Hun viser hvordan de lokale reaksjonene på ulvens ankomst kan forstås med utgangspunkt i to etablerte måter å betrakte verden på (Mauz 2001). Mauz' datagrunnlag består av kvalitative intervjuer med noe over 100 mennesker i posisjoner som gjør at ville dyr for dem er spesielt betydningsfulle. Hun fant markante forskjeller i betraktningene av "verden" blant yngre parkvoktere og naturvernere på den ene siden og sauebønder, jegere og eldre parkvoktere på den andre siden. I den første verdenen ble områdets ville dyr (gemse og steinbuk) betraktet utfra store perspektiver i tid (helt tilbake til prehistorisk tid) og rom (hele verden). Ville dyr ble ansett som naturlige, uavhengige og opprinnelige skapninger. I den andre verdenen dannet folk seg betraktninger om de ville dyra utfra egne erfaringer med dyra fra barndommen av. Ville dyr ble her betraktet som sjeldne og menneskesky. Når ulven kom til området skapte den uorden og uro innen begge de to betraktningsverdenene. Mauz beskriver en kriseutvikling i tre faser. Først unngikk folk å akseptere ideen om at ulv kunne slå seg til i området. Deretter skjedde det en prosess hvor to motsatte betraktninger av ulv ble konstituert og der ikke bare ulven, men også sau, naturvernere og bønder ble gjenstand for nye vurderinger. I tredje fase begynte folk å tenke på konkrete tiltak for å møte situasjonen. Her skjedde det i begge leirer splittelser mellom

de kompromissløse ("ulvefiender" og ulveelskere") og dem som startet med vokterhunder og andre tiltak basert på muligheten for sameksistens mellom sau, ulv og mennekser. I denne situasjonen begynte minoritetene av både "ulveelskere" og "ulvefiender" å søke alliansepartnere utenfor distriktet (Mauz 2001).

Baths kvalitative undersøkelse bygger på intervjuer med representanter for 23 organisasjoner i Savoie og de Maritime Alpene (Bath 2000). Dette var gruppeintervjuer for hver av organisasjonene der framstående medlemmer deltok. Med utgangspunkt i disse intervjuene identifiserte Bath de ulike organisasjonens viktigste temaer og mulige løsninger. Han fant at følgende tre temaer var viktige for et flertall av gruppene: Husdyrtap, bønders opprettholdelse av en livsstil med husdyr, samt tiltak for å redusere husdyrtap. Videre grupperte han ulike temaer i åtte nøkkelområder: Landbruk, kommunikasjon, mangel på tillit mellom partene, biologi, illegal avliving av ulv, politikk, turisme og jakt. Bath kartla også organisasjonenes forslag til løsninger. Disse spente fra tiltak for beskyttelse av husdyr, etablering av ulvesoner, og til forslag om å kvitte seg av med alle ulvene. Som et supplement til den kvalitative undersøkelsen gjennomførte Bath også en del kvantitative intervjuer med henholdsvis jegere, naturvernere og skoleelever.

Etter gruppeintervjuene for hver av organisasjonene, ble alle deltakerne samlet og vist resultater som innebar at deltakerne i følge Bath oppdaget at mange av deres viktigste saker var noe som flere organisasjoner var opptatt av. Bath betrakter dette som en start på en prosess med etablering av tillit mellom partene og vilje til samarbeid. Han framstiller sin egen rolle som en *nøytral* tilrettelegger av kommunikasjon. Likevel går det klart fram av rapporten hans at dette er et prosjekt som i utgangspunktet har en uttalt målsetting om å bidra til å øke folks toleranse for ulv. Dette skal skje direkte gjennom deltakelsen av interessegruppene representanter i prosjektet, men først og fremst skal det skje ved at myndighetene veiledes om hvordan de bør kommunisere med hver enkelt interessegruppe. Blant annet peker Bath på at det kan være hensiktsmessig å utvikle et budskap som forener naturverninteressene og husdyrholdere mot en felles fiende i urban utvikling eller industri fordi disse reduserer både habitater og tradisjonelle levemåter. I forhold til jegere mener Bath at det kan være nyttig å formidle informasjon som imøtegår noen misforståelser mange jegere har uttrykt om ulvens biologi og spredningsmønstre.

Selv om Bath benytter metoder fra samfunnsvitenskap skiller hans arbeider seg merkbart fra mye annen samfunnsvitenskap. Selv presenterer han heller ikke sine utredninger som samfunnsvitenskap, men derimot som "menneskelige dimensjoner" i forhold til roviltforvaltning. For myndighetene kan Baths konsulenttjenester være et effektivt styringsredskap. Det franske prosjektet kan sammenlignes med tjenester som tilbys fra norske kommunikasjonsfirmaer. Videre kan prosjektet betraktes som en "sosial ingeniørvirksomhet". Mens samfunnsforskning vanligvis forsøker å forstå folks handlinger og holdninger, er målsettingen til "sosiale ingeniører" primært å

endre holdninger i en retning som er bestemt på forhånd og med utgangspunkt i holdningene til en av aktørene. Oppdragsgiver er mektige aktører så som statlige myndigheter.

"Kombipakken" i dette tilfellet integrerer såkalt "nøytral" forskning om folks holdninger til rovdyr, forsøk på direkte påvirkninger av disse og rådgivning for forvaltningsmyndighetene angående påvirkningsstrategier overfor ulike grupper. Dette er en kombinasjon som setter den faglige integriteten i tvil. Der som slike rolleblandinger kommer i fokus, er det lite trolig at myndighetene oppnår sine målsetninger med holdningsendringer.

5 Italia

De siste gaupene forsvant trolig fra de italienske alpene i 1930. Fra 1980-tallet har det igjen kommet noen få gauper til landet fra Slovenia og Sveits (Kaczensky 1996). Til tross for sterk tilbakegang, overlevde en liten ulvestamme i Apenninene – den langstrakte fjellkjeden nedover den italienske "støvelen". Verdens Villmarksfond (WWF) og andre naturvernorganisasjoner fokuserte fra slutten av 1960-tallet på ulvevern, noe som ble vedtatt av italienske myndigheter med bestemmelser i 1971 og 1976. På begynnelsen av 1990-tallet var den italienske ulvebestanden kommet opp i ca. 400 dyr (MacMillan 1998). Bjørnen har vært vernet i Italia helt siden 1939. I 1990 ble det totale antall bjørner anslått til å være mellom 50 og 100 dyr (Kaczensky 1996).

I følge italienske rovviltekspertter finnes det ingen nasjonale spørreundersøkelser om folks holdninger til rovdyr i Italia. I det følgende vil jeg referere to case-studier – en om ulv og en om bjørn. Ulvebevaringen i Italia har siden 1970-tallet blant naturvernere framstått som en suksess-fortelling (Boitani 1992, MacMillan 1998). I dag er ulven fra Apenninene i ferd med å spre seg til nye områder og inn i nabolandene Frankrike og Sveits. For italienske sauebønder representerer imidlertid ikke ulven en suksess-fortelling. Som respons på ulvens drap av husdyr, avlives 15-30% av ulvebestanden hvert år illegalt av bønder. Dette betraktes av noen som den største trusselen mot ulvebestanden (Meriggi & Lovari 1996, MacMillan 1998).

Geografen Thomas MacMillan (1998) har foretatt en case-studie i utkantkommunen Scansano i regionen Toscana. Ulv har av og til forekommet i Scansano på 1900-tallet, men fokuset i forbindelse med husdyrtap har økt gjennom 1980- og 1990-årene. I 1997 erklærte kommunestyret at ulven var en trussel for kommunen. Ved intervjuing av folk i Scansano og gransking av skriftlige kilder har MacMillan forsøkt å etablere en forståelse av holdninger som medførte kommunestyrets vedtak og ulike posisjoner blant folk. Han har funnet en polarisert konflikt mellom bønder og deres støttespillere på den ene siden og naturvernere på den andre. Denne konflikten bærer preg av gjensidig mistillit og mangel på direkte kommunikasjon. Naturvernerne karakteriserer ulvemotstanderne som irrasjonelle og uvitende, mens bønder og jegere som er mot ulven betrakter seg selv som innehavere av mer erfaring og som innsiktsfulle forvaltere av naturen.

I likhet med mange ulvemotstandere både i Norge og Frankrike har ulvens reetablering i Scansano blitt gjenstand for rykter om utsetting. Slike rykter kan man også finne i andre områder i Italia (Boitani 1992). Uoffisielle innføringer av vilt er forbudt ved lov, og betraktninger om ulvens illegale ankomst har blitt brukt til å rettferdiggjøre krypskyting. Videre viser MacMillan at det er en stor uenighet om hvorvidt hunder er årsak til noen av husdyrtapene som ulven har fått skylden for. Regionen Toscana kompenserer husdyrtap forårsaket av hund med 60%, mens tap på grunn av ulv gir en erstatning på 90%. Naturvernerne mener at dette medfører at ulven gis skylden for tap forårsaket av hund.

MacMillan retter også oppmerksomheten mot en kulturell kontekst som muligens gjør italienerne mer positivt innstilt til ulv enn tysktalende folk. I følge sagnet, ble Roma etablert av tvillingparet Romulus og Remus som ble passet på og diet av en ulv. Dette kan ha sammenheng med at romerne var jordbruksfolk og ikke anså ulv som noe trussel (Boitani 1995). Germanerne, på den andre siden, var mer truet av rovdyr, og de assosierte ulven med villskap, mørke og begjær (Emel 1995). Siden det ikke foreligger verken sammenlignbare kvantitative data eller kvalitative undersøkelser om holdninger og kulturforankrede forståelser, er det vanskelig å ha noe formening om denne kulturelle konteksten har medført mer positive holdninger til ulv i Italia enn i tysktalende land i nord. MacMillans studie viser imidlertid at ulv i et lokalt område i Italia skaper protester i likhet med tysktalende områder som har vært studert på lignende måter, slik vi har sett i Sveits. Samtidig er det i Italia og ikke i tysktalende land at ulven har overlevd utrydding på 1900-tallet, noe som muligens kan ha en delvis sammenheng med forskjellene i kulturelle overlevelser om ulv.

I Italia holder de fleste bjørnene i dag til i Abruzzo Nasjonalpark midt i landet. Det har også blitt observert at noen bjørner har vært innom Italia fra Slovenia og Østerrike. Videre har tre bjørner lenge holdt til i Adamello Brenta Naturpark i Sentral-Alpene. Her har det imidlertid ikke skjedd noe reproduksjon siden 1989. På denne bakgrunnen foretok Naturparken en utsetting av ti bjørner fra Slovenia fra 1999 til 2002 (muntlig informasjon fra Piero Genovesi ved det nasjonale viltinstituttet i Bologna). En konsekvensutredning om innføring av bjørner til Sentral-Alpene ble først utarbeidet. Her inngikk det en holdningsundersøkelse med telefonintervjuer av innbyggere i det aktuelle området. Undersøkelsen ble gjennomført av det private meningsmålingsinstituttet DOXA i Milano. Hele 73% av de spurte sa at de støttet reintroduksjonen. Ytterligere 7% var også positive dersom det ble etablert et kriseteam for å håndtere problembamser og redusere risikoen for angrep på mennesker. 18% svarte at de var mot reintroduksjon. Undersøkelsen viste ingen signifikante holdningsforskjeller mellom sosiale kategorier så som jegere, bønder, husdyrholdere og turistoperatører. Derimot var det en større andel negative holdninger blant folk i den sør-vestlige delen av området (Genovesi et al. 1997).

Det nevnte kriseteamet har blitt opprettet, og det møtte sin hittil største utfordring da en bjørn kom seg inn i en grisebinge og drepte sju grisunger. Episoden ble filmet og vist på TV. I følge Genovesi skapte dette en del panikk og opposisjon, noe som igjen førte til arrangement av møter og spredning av informasjon for å berolige befolkningen. Målsettingen for naturparken er å komme opp i 50 bjørner, noe som kan ta mellom 15 og 70 år.

6 Slovenia

Gaupe var sannsynligvis utryddet i Slovenia i 1903. Sytti år senere ble seks gauper fra Slovakia satt ut i Slovenia, og disse formerte og spredte seg raskt. I 1995 var den felles gaupebestanden for Slovenia og Kroatia anslått til 140 dyr. Ulven var nesten utryddet på midten av 1800-tallet. På 1900-tallet tok antallet seg opp i periodene med verdenskrigene, og gikk tilbake igjen i påfølgende perioder da det var tiltak for å utrydde ulven. I 1993 ble ulven gitt full vernestatus. Da fantes det ca. 10-20 dyr i landet. På slutten av 1800-tallet fantes det en liten bjørnestamme på 30-40 dyr. I 1935 ble bjørnen vernet. Ved tusenårsskiftet var antallet bjørner kommet opp i 300-500 dyr (Kaczensky et al. 2000).

Petra Kaczensky ved Institutt for viltbiologi ved landbruksuniversitetet i Wien har stått i spissen for forskning om sosiale aspekter relatert til økningen av bjørnebestanden i Slovenia. Jeg har ikke funnet samfunnsrelatert forskning angående ulv og gaupe. I det følgende vil jeg referere funn fra to av Kaczenskys studier.

Inntil 1992 holdt bjørnen stort sett til innen et kjerneområde langt sør og sentralt i Slovenia. Kaczensky et al. (2000) tror at konfliktnivået alltid har vært lavt her. Internasjonale ønsker om at bjørnen skulle spre seg naturlig til nabolandene Østerrike og Italia medførte endringer i forvaltningen. Dette har blant annet skapt problemer med sauetap i nye områder. Kaczensky og kollegaer har foretatt en spørreundersøkelse om bjørn i to områder i Slovenia – ett område innen bjørnens tradisjonelle kjerneområde og ett i Alpene lenger nord i landet. Det første av disse områdene vurderte forskerne på forhånd til å ha lite konflikt på tross av mye bjørn, mens det andre bar preg av mye konflikt på tross av relativt få bjørner. Forskerne konkluderte imidlertid at holdningene til bjørn var ekstremt positive blant folk i begge områdene og også blant jegere og skoleelever. Beitebrukere utgjorde dessverre ikke en egen kategori i undersøkelsen. I følge Kaczensky er det imidlertid kun 1,4% av slovenerne som lever av landbruk og fiske, og bare en del av disse driver med sau (Kaczensky et al. 2001). Kaczensky et al. (2000) skriver at de fikk meget høye holdningsskåringar totalt, noe som de tror kan bety at slovenerne generelt verdsetter bjørner meget høyt. Samtidig nevner de også at et høyt antall av de spurte ga moderate svar.

Dersom vi ser på svarene i undersøkelsen angående bjørnefrykt, finner vi bl.a. at 41% av de spurte mener at bjørnen er farlig for mennesker og at 45% ville være redd for å gå i skogen der det kan være bjørn. Hele 20% av de lokale innbyggerne hadde noen gang følt seg truet av bjørn, mens 6% hadde opplevelser i familien av skader som var forårsaket av bjørn. Slike skader dreide seg om husdyrtap og ødeleggelse av bikuber og frukttrær.

Tabell 8 viser spørsmål og svar angående antallet bjørn som ønskes i Slovenia. Tabellen viser at på nesten alle disse spørsmålene uttrykte utvalget av jegere i de to områdene langt mer negative synspunkter om bjørnen enn det repre-

sentative utvalget innbyggere. Skoleelever var på den andre siden mer positive til bjørnen. Tabellen viser bl.a. at bare 28% støttet den foreliggende forvaltningspolitikken som innebærer et høyt antall bjørner utenom kjerneområdet for at de skulle spre seg til Italia og Østerrike. 32% stilte seg nøytrale til dette spørsmålet. Videre var det kun 19% som ønsket en økning i antall bjørner i Slovenia, mens 56% var mot dette. Et flertall av de spurte ville at bjørner skulle begrenses til spesielle områder i landet og ikke spres overalt. 33% uttrykte motstand mot all jakt på bjørn i landet, mens 48% ønsket dette og 19% avga nøytrale svar.

Videre støttet 55% et utsagn om at bjørner burde elimineres i områder med sau. I følge Kaczensky et al. (2000) måtte dette innebære eliminering av bjørn i store deler av bjørnens utbredelsesområde i Slovenia. Dette resultatet kan vi se i lys av at bjørnens sauedrap har økt de senere årene og også fått en del medioppmerksomhet (Kaczensky et al. 2001). Bjørnen ble i 1995 anslått til å ha drept 150 sau, og dette var like mange som dem som ble tatt av ulv og gaupe til sammen (Kaczensky 1996). I 1998 hadde bjørnens sauedrap økt til ca. 650. Dette kan vi anta både har sammenheng med økningen og spredningen av bjørner, mens også at antallet sauer nesten ble fordoblet til om lag 70.000 mellom 1995 og 1998. Selv om forskerne selv syntes at undersøkelsen viste ekstremt positive holdninger til bjørn, gir de refererte resultatene grunn til å peke på stor motstand mot landets bjørneforvaltning samt også en god del nøytrale svar.

Kaczenskys forskningsgruppe har foretatt en såkalt *innholdsanalyse* av artikler om bjørner i slovensk dags- og ukepresse samt et magasin for jegere (Kaczensky et al. 2001). Undersøkelsen omhandlet perioden 1991 til 1998. Temaene som ble mest dekket i dagspressen handlet om skyting av problembjørner, sauetap og bjørnefrykt. De samme tingene ble fokusert i ukeavisene sammen med noen andre saker. Jaktmagasinet fokuserte derimot på forskning, biologi og bevaring av bjørn. Jaktmagasinets bjørneartikler var mest positive til bjørner, dagsavisenes dekning var mest negativ (69% av artiklene), mens ukeavisene plasserte seg et sted i mellom. Forskerne hadde forventet å finne en dreining av dagsavisenes bjørnedekning i negativ retning, men fant i stedet at avisene i hele perioden hadde vært gjennomgående negative og konfliktorienterte. Dette kan trolig skyldes at konflikter anses som bedre stoff for journalister enn informasjon om forhold som er uproblematisk⁴. Forskerne så en klar tendens i dagspressen til at negative artikler hadde sentrale plasseringer, større overskrifter og mer bruk av bilder enn positive artikler. For å skape en motvekt mot nevnte mediapresentasjon av bjørn, synes Kaczenskys forskningsgruppe at det er viktig at viltforvaltere sørger for at journalister blir regelmessig informert om bjørner og bjørneforvaltning.

⁴ Dette er ikke spesielt verken for Slovenia eller temaet bjørn, men derimot en generell trend i mange land og saksområder.

7 Mobiliseringer for og mot rovdyr

Jeg vil her vise et eksempel på mobilisering for vern og et annet på motstandsmobilisering i Europa⁵.

Verdens Villmarksfond (WWF) tok i 1995 initiativ til å opprette et europeisk nettverk for vern av de store rovdyrene bjørn, ulv, gaupe og jerv. Navnet er Large Carnivore Initiative for Europe (LCIE – Initiativ for store rovdyr i Europa). LCIE er en integrert del av WWFs Europa-program. I nettverket deltar ikke-statlige og statlige aktører samt internasjonale organisasjoner og eksperter. Det jobber blant annet i nær kontakt med Europarådet og Bern-konvensjonens sekretariat. Organisasjoner og eksperter som deltar i LCIE hører hjemme i 25 forskjellige land, deriblant alle landene som er omhandlet i denne rapporten.

Målsettingen til LCIE er å sikre levedyktige bestander av store rovdyr i Europa i sameksistens med folk. Hjemmesiden til LCIE gir en god beskrivelse av initiativets perspektiver, tilknyttede prosjekter og hva som er oppnådd (<http://large-carnivores-lcie.org/>). Blant annet har LCIE utviklet europeiske handlingsplaner for de store rovdyrene, og disse planene benyttes i oppfølgingen av Bern-konvensjonen.

Et av de fire arbeidsområdene til initiativet er å skape aksept blant folk for store rovdyr i Europa. Dette innebærer bl.a. at LCIE forsøker å vise hvordan folk kan leve i harmoni med store rovdyr og dra nytte av dem. På hjemmesiden nevnes det at LCIE står bak grensesprengende (ground breaking) forskning om menneskelige dimensjoner ved rovviltforvaltning, og at dette for første gang blir brukt til å veilede beslutninger. Det er Alistair J. Bath som er ansvarlig for LCIEs komponent om menneskelige dimensjoner. LCIE lister følgende tre rapporter som de hittil står bak angående menneskelige dimensjoner: Bath 2000, Bath & Farmer 2000, Bath & Majic 2001. Den første av disse fokuserer på ulv i Frankrike og er omhandlet i **kapittel 4**, den andre på holdninger blant barn og ungdom og den tredje på ulv i Kroatia.

Videre er LCIE opptatt av forebyggende tiltak mot rovviltskader for å bidra til å gjøre det enklere for beiteholdere å sameksistere med rovdyr. Et nyhetsbrev utgis for å utveksle ideer og erfaringer med tiltak (Carnivore Damage Prevention News).

I september 2001 arrangerte franske landbruksorganisasjoner "Europeisk møte for beitebrukere som er ofre for rovdyr". Dette vil jeg bruke som et eksempel på motstandsmobilisering mot rovvilt i Europa. Møtet fant sted i Nice og hadde deltakelse fra over 40 lokale og nasjonale landbruksorganisasjoner i

Frankrike foruten deltakere fra Italia, Sveits, Spania og Norge. De 250 deltakerne vedtok enstemmig en erklæring der det blant annet heter at nærvær av rovdyr er uforenelig med opprettholdelsen av et bærekraftig beitebruk, noe som er avgjørende for å kunne fortsette med ekstensivt dyrehold. Videre står det i erklæringen at dyreeiere og gjeterer nekter å være voktere for ulven, gaupa, bjørnen og jerven. Det het også at rovvilt som er beskyttet av Bernkonvensjonen generelt ikke er utrydningstruede arter. Innleggene på møtet viser at beitebrukere i alle de representerte landene anser rovdyr som en grunnleggende trussel mot næringen deres. Mange av dem presenterte sterke situasjonsbeskrivelser fra sin egen hverdag, f.eks.:

Det første ulveangrepet i min saueflokk skjedde i 1996. Tidligere var jeg en stolt husdyrholder og beitebruker som drev godt avlsarbeid. Nå er jeg ingenting. Fjellområdene våre er nesten forlatte. (Franco Zunio, Italia)

Ulven har ført til at vi har måttet endre vårt driftssystem. Noen av de beste beiteområdene er nå totalt forlatte samtidig som at de områdene vi bruker er overbeitet. ... Er det logisk å ha ulven her når det går på bekostning av så mye? Folk gir opp! (Roberto Morello, Italia)

Vi lever i konstant angst for at dyrene våre skal bli angrepet og har ikke tid til et vanlig familjeliv. Jeg får sjeldent sett barna mine. Vi fikk penger til å lage inngjerding, men det fungerer ikke. (Denis Rogeri, Frankrike)

Rovvilttapene er store og situasjonen håpløs. ... Debatten er så vanskelig og problemene så følelsesladde at folk klarer nesten ikke snakke om det. (Raymond Joris, Sveits)

Deltakerne pekte bl.a. på problemer med å finne forebyggende tiltak som fungerer og erfaringer med erstatningsordninger som ikke virker tilfredsstillende. Det ble argumentert med at nedlegging av husdyrhold fører til gjengroing. Videre ble det hevdet at ulv og bjørn er hemmelig satt ut bl.a. i Frankrike og Sveits. Rovvilttilhengere ble karakterisert som byfolk som lever langt fra naturen og derfor ikke forstår den situasjonen som beitebrukerne må leve med (Chambre d'agriculture des Alpes-Maritimes 2001, Seim, 2001).

Mens LCIE utgjør et innflytelsesrikt nettverk, vitner møtet i Nice om et sterkt engasjement blant aktører som uttrykte avmakt. Det er samtidig verdt å merke seg at mye av fokuset til LCIE dreier seg om tiltak for å lette situasjonen for mennesker i rovviltområder, samtidig som at det var innlegg ved Nice-møtet som viste toleranse for rovvilt under visse forutsetninger.

⁵ Som nevnt innledningsvis kunne det være relevant for denne rapporten å utarbeide gode beskrivelser av ulike aktører, oppslutninger, maktposisjoner og målsettinger i forhold til mobiliseringer for og mot rovvilt og rovviltpolitikk i hver av de omhandlede landene. Det ville imidlertid være for omfattende for denne utredningen. Valgte fokusering gir i stedet to eksempler på mobiliseringer på Europeisk nivå.

8 Oppsummeringer og sammenligninger med Norge

I det følgende vil jeg først vise noen funn i en ny kvantitativ studie av nordmenns holdninger til rovvilt som utgangspunkt for sammenligninger med refererte funn av lignende studier i andre land. Dermed kan utredningens spørsmål en besvares om hvorvidt vi i sammenlignbare land i Europa kan finne lignende forhold som i Norge, eller om motstanden mot rovvilt er spesielt stor i Norge. Deretter vil jeg besvare spørsmål to om hvordan hovedtrekk bak etablering av holdninger til rovvilt og rovviltforvaltning kan forklares. Dette vil gjøres på bakgrunn av gjennomgangen av de kvalitative studiene som er referert foran, og med referanse til situasjonen i Norge.

8.1 Kvantitative data

Det er viktig å presisere at spørsmålene i de kvantitative undersøkelsene i ulike land i liten grad er stilt på helt lik måte. Resultatene kan derfor kun til en viss grad gi en pekepinn om tendenser i samme eller forskjellige retninger.

Bjerke et al. (2003) refererer resultatene av en spørreundersøkelse som ble foretatt i 2000 om nordmenns holdninger til rovdyr. Dette var en landsomfattende undersøkelse i tillegg til åtte kommuner der det finnes rovvilt. Jeg vil begynne med å presentere noen funn for det nasjonale utvalget i den norske undersøkelsen. Disse vil sammenholdes med lignende funn i de landsomfattende undersøkelsene som er referert fra Sverige og Sveits.

Et av spørsmålene var innrettet mot å fange opp holdninger om rovdirene i det hele tatt var ønsket eller ikke i Norge. Her ble folk bedt om å ta stilling til følgende utsagn: "Som alle andre arter har også denne arten rett til å eksistere i norsk natur". **Tabell 9** viser at et flertall av alle spurte på landsnivå var helt enige i dette utsagnet – med gaupe og ulv som ytterpunkter med henholdsvis 68 og 59%. Dersom man også tar med de som er delvis enige i utsagnet, kommer man opp i et spenn på hele 88 til 78%.

Videre ble folk spurt om synspunkter på størrelsen på bestandene av store rovdyr (**tabell 10**). De fikk først oppgitt at forskerne antar at det i dag er 26-55 bjørner, nærmere 200 jerver, minst 500-600 gauper og ca. 20 ulver i Norge. Omtrent halvparten svarte at de ville beholde bestandene som i dag av bjørn, gaupe og jerv, mens 40% mente det samme om ulv. Det var få som mente at alle rovdirene burde fjernes helt (henholdsvis 2%, 2%, 4% og 9% for jerv, gaupe, bjørn og ulv). Likeledes var det få som mente at rovdyrbestandene burde øke mye (henholdsvis 3%, 2%, 5% og 8% for jerv, gaupe, bjørn og ulv).

I Sverige fikk Ericsson og Heberlein fram samme bilde som i Norge av at det er få som ikke vil ha noen ulv eller rovdyr i det

hele tatt i landet (henholdsvis 2,4% og 1,7%, jamfør **tabell 1 og 2**). På spørsmål om folk liker å ha ulv i Sverige svarte dessuten litt flere (7,6%) at de mislikte det eller mislikte det sterkt. I Sveits framtrer et lignende bilde ved at henholdsvis 74-75%, 57 – 63% og 52% uttrykte toleranse for gaupe, ulv og bjørn. Her uttrykte imidlertid relativt store andeler at de var mot aksept for rovdirene (henholdsvis 18%, 36% og 40% for gaupe, ulv og bjørn) (Wild-Eck & Zimmermann 2001, Hunziker et al. 2001).

Bjerke et al. spurte også om hvilken avstand fra eget boområde folk kan akseptere at det lever store rovdyr (**tabell 11**). Ett av svaralternativene her var at arten ikke i det hele tatt er ønsket i fylket. Hele 38 og 34% svarte dette med hensyn til ulv og bjørn, mens 18 og 14% ikke ønsket jerv og gaupe i fylket. Av de som ga positive svar i forhold til rovdyr i fylket, ønsket de færreste å ha dyra tett innpå seg. Bare 4 og 5% oppga at de syntes det var greit med bjørn og ulv under en kilometer unna hjemmet sitt. Aksepten økte med distansen.

Ericsson og Heberlein stilte et lignende men mindre presis spørsmål om folk kunne akseptere ulv der de bor (se **tabell 1**). Drøyt 40% avga her negative svar, mens resten var positive. Dette kan muligens sammenlignes med at 38% i den norske undersøkelsen svarte at de ikke ønsket ulv i fylket.

Jeg vil nå gå over til å oppsummere noen trekk ved holdningene som trer fram i de åtte rovviltkommunene i den norske undersøkelsen. Dette sammenholdes med trekk i noen lignende studier i rovviltområder i henholdsvis Sverige, Frankrike, Italia og Slovenia. Det må her spesielt presiseres at de undersøkte områdene ikke nødvendigvis gir representative bilder for situasjonen i alle områder med rovvilt i samme land. I Norge og Sverige er det foretatt undersøkelser både på nasjonalt nivå og på lokalt nivå i rovviltområder. I hvert av disse landene er samme spørsmål stilt til det nasjonale og det lokale utvalget, slik at sammenligninger kan foretas.

I **tabell 9** ser vi at det i rovviltkommunene er mange som både er helt enige og delvis enige i utsagnet om at de fire store rovdirene har rett til eksistens i norsk natur, og de som er helt og delvis enige utgjør til dels store flertall, men et spenn fra 82% for gaupe og 54% for ulv. Folk i rovviltkommunene er likevel mindre positive enn folk på landsbasis til eksistensen av hver av artene. Størst er forskjellene mellom de to utvalgenes holdninger til ulv. Ulven utgjør den mest uønskede arten i de undersøkte rovviltkommunene. Fire av ti mennesker er her negative til ulvens eksistens.

I **tabell 10** ser vi dessuten at folk i rovviltkommunene er langt mer innstilt på å redusere bestandene enn folk generelt i landet. Særlig gjelder dette ulven, som 54% vil fjerne helt eller redusere mye, mens ytterligere 18% vil redusere litt. På spørsmål om hvilken avstand fra eget boområde folk kan akseptere rovdyr (**tabell 11**), består en stor forskjell til det nasjonale utvalget igjen at ulven er mindre ønsket i det hele tatt i fylket. 56% av folk i rovviltkommunene mente det. Jerv var også markert mindre ønsket av folk i rovviltkommunene (24%) enn på landsbasis (18%).

Når folk i ulveområder i Sverige ble spurt om det å ha ulv i Sverige, var det også langt flere som svarte at de mislikte det eller mislikte det sterkt (20,9%) i forhold til tilsvarende svar i det landsomfattende utvalget (7,6%). Bare litt flere i ulveområder svarte at de ikke kunne akseptere å ha ulver der de bor (44,8% mot 40,7%).

Videre fanget undersøkelsen i Sverige opp en stor grad av nøytrale svar, noe som kan fortolkes som likegyldighet angående ulv. Ericsson og Heberlein antyder at det er kanskje andre temaer som angår "Medel-Svendson" mer i hverdagen. Den norske undersøkelsen stiller ikke spørsmål på samme måte, og kan som nevnt derfor ikke sammenlignes absolutt. Likevel synes de vedlagte **tabellene (9-11)** å peke i retning av et større engasjement. I **tabell 11** ser vi for eksempel at svaralternativet "vet ikke" er valgt av relativt få i det nasjonale utvalget (13%-18%) og av svært få i rovviltkommunene (5%-11%). I **tabell 9** ser vi dessuten at alternativet "verken- eller" er valgt av relativt få. Dette kan gi en indikasjon på at rovvildt er et tema som angår folk, slik at de har reflektert om temaet og dannet seg meninger.

Undersøkelsen til Hunziker et al. (2001) har et likhetstrekk med undersøkelsene i Norge og Sverige ved at forskerne fant at skepsisen til rovvildt i Sveits var størst blant folk som selv mente de kunne bli berørt av tilstedeværelsen av rovvildt.

En grov sammenligning av de refererte svarene i de to franske provinsene med ulv gir et bilde som kan ligne på det vi ser i de norske rovviltkommunene angående holdninger til å ha ulv i landet (se **tabell 5 og 9**). I Norge er svarene mer polariserte, mens det allikevel er flere som i den franske undersøkelsen som til sammen uttrykte uenighet i det å ha ulv i landet (49% mot 40% i de norske ulvekommunene). Her er det igjen nødvendig å påpeke at spørsmålene ikke er stilt på helt lik måte.

Videre ser vi i den franske spørreundersøkelsen i ulveprovinsene at flere svarte at ulv i deres provins ikke var bra (48,5%) enn dem som ga uttrykk for negative meninger om det å i det hele tatt ha ulv i Frankrike (40,0%). På et lignende spørsmål ga de spurte dessuten uttrykk for å være litt mer positive til å ha ulv i Frankrike generelt (36,7%) enn til å ha den i sin egen provins (32,4%). Dette kan være et NIMBY-fenomen, noe som undersøkelsen i Norge også kan tolkes som.

Undersøkelsen i forkant av utsettingen av bjørner i Adamello Brenta Naturpark i de italienske Alpene viste at dette var støttet av hele 73% av folk i området, mens 18% var mot. Holdningene til bjørn i norske rovviltkommuner synes å være noe mindre positive. I følge **tabell 11** svarte til sammen 57% her at bjørn kan aksepteres i avstand fra under 1 km til over 10 km, mens 35% svarte at de ikke ønsket bjørn i fylket.

Spørreundersøkelsen til Kaczensky et al. om bjørn i to bjørneområder i Slovenia (**tabell 8**) kan til en viss grad sammenlignes med svarene om bjørn fra folk i norske rovviltkommuner. I de to slovenske bjørneområdene viste undersøkelsen en relativt lav oppslutning om myndighetenes forvaltningspolitikk om

å øke antall bjørner (19%) og at antall bjørner burde bli høyt nok til at bjørner beveger seg inn i nabolandene Italia og Østerrike (28%). I norske rovviltkommuner var det 8% som svarte at den norske bjørnebestanden burde økes mye eller litt, mens 35% mente at den kunne beholdes som i dag. I begge undersøkelsene ble det med andre ord uttrykt lite grad av oppslutning om økning av landets bjørnebestand. Videre er det en relativt høy grad av nøytrale svar i undersøkelsen fra Slovenia, noe som kan være en indikasjon på likegyldighet.

8.2 Vurdering av konfliktnivå utfra kvalitative data

Kvalitative studier som er referert i denne rapporten viser at tilbakekomsten av rovvildt utgjør kontroversielle spørsmål i områder av henholdsvis Sveits, Frankrike og Italia. I Sverige og Slovenia ser foreløpig ingen slike studier ut til å være gjennomført. Referatet fra det europeiske møtet for beitebrukere i Nice 2001 er dessuten en kilde som gir inntrykk av at rovvildt og rovviltforvaltning er fokusert som alvorlige problemer av organisasjoner for beitebrukere i blant annet Frankrike, Sveits og Italia.

Spørsmålet som skal besvares er om vi kan finne lignende forhold i sammenlignbare land i Europa, eller om motstanden mot rovvildt er spesielt stor i Norge. Alt i alt gir ikke de refererte studiene grunnlag for å konkludere med at motstanden er større i Norge enn i noen av de landene som her er omhandlet.

8.3 Årsaker til holdninger

Det andre spørsmålet som stilles i denne utredningen er hvordan hovedtrekk bak etablering av holdninger til rovvildt og rovviltforvaltning kan forklares. Hovedtrekkene jeg her vil antyde er basert på funn i de refererte kvalitative studiene og med referanse til norske undersøkelser.

Studiene til Wallner og Hunziker (se **figur 2**) og Egli et al. (se **figur 3**) dreide seg om å kartlegge faktorer som påvirker holdninger til henholdsvis ulv og gaupe blant de to gruppene intervjupersoner. I begge tilfeller fant forskerne ut at berørthet spilte inn samt ulike former for kunnskaper om det aktuelle rovvildt eller mer omfattende holdninger til naturen. Selv om disse studiene var svært avgrensede i to case, tror jeg at de på et overordnet nivå peker på noen erkjennelser angående holdningsdannelser til spørsmål om rovvildt som man kan finne i ulike case. Holdninger til rovvildt og rovviltforvaltning etableres i forhold til rovvildtens betydning for folks *praksiser* i hverdag og fritid. Samtidig er *kulturelle og strukturelle kontekster* viktige både direkte og via påvirkninger på folks *praksiser* (se **figur 4**). I det følgende vil jeg kort skissere opp noen trekk fra Norge og de andre europeiske landene med hensyn til hver av de nevnte hovedkategoriene.

Holdninger i forhold til praksiser: I Norge danner erfaringene til sauebønder en faktor som er mye fokusert i forhold til

spørsmål om rovvilt. En annen viktig næringspraksis i denne sammenhengen i Norge er reinsnæringen. I denne rapporten har vi sett at beitebrukere i andre europeiske land også erfarer og fortolker rovdvirs tilbakekomst som meget problematisk. Videre har vi sett at den nordiske jakttradisjonen med bruk av hunder som slippes fri er en praksis som trolig skaper økt risiko for tap av hunder blant norske og svenske jegere enn det deres kolleger ellers i Europa erfarer. Dette kan være en faktor som øker motstanden mot rovvilt, samtidig som at rovdirene overalt kan betraktes som "konkurrenter" til jegernes byttedyr. Tilstedeværelse av rovdvyr vil dessuten for mange innebære at de ikke lenger tør å la små barn leke ute alene eller gå alene på skolen. Folk kan dessuten være redde for å ha hunder stående ute, og mange voksne mennesker kan også føle at de selv ikke tør å bevege seg trygt ute. Motstand mot rovvilt kan man således anta i stor grad er forankret i folks egne erfaringer eller viten om negative konsekvenser for hverdag og fritid. Dette er trolig et felles trekk i de fleste land med store rovdvyr. Denne rapporten har vist betydningen av slike trekk i de europeiske landene som har vært undersøkt. I Norge peker de fleste kvalitative samfunnsvitenskapelige studiene av holdninger til rovvilt og rovviltforvaltning på betydningen folk legger i rovdvirenes påvirkning på egne og andres praksiser i hverdag og fritid⁶.

Denne utredningen peker på at holdninger til rovvilt gjerne er mer positive utenfor rovviltområder, ikke minst i byer. I flere land er likevel mange mennesker i rovviltområder tilhengere av å bevare rovviltartene. I byer og andre deler av landet er rovviltspørsmål likevel mindre problematisk fordi man her ikke også møter de negative erfaringene i hverdagen. Positive innstillinger til rovvilt kan samtidig være relatert til naturbaserte praksiser, ikke minst friluftsliv.

Holdninger i forhold til kulturelle kontekster: I Sveits og Italia har det vært utført studier som viser hvordan ulv har forskjellig symbolsk betydning i områder preget av henholdsvis germansk og italiensk kultur. Videre er det viktig å påpeke den måten ulike grupper kan gjøre ulv og andre rovdvyr til et positivt eller negativt symbol for pågående tendenser i samfunnet. Dette kan dreie seg om ulven som et negativt symbol for stor-samfunnets og byfolks overkjøring av interessene til utkant-distrikter og bondenæring. Denne rapporten viser eksempler på slike konklusjoner i studier fra Frankrike og Sverige, og kildematerialet fra det europeiske møtet for beitebrukere i Nice viser at slike fortolkninger gjøres av aktører fra flere land. Likeledes viser norske studier at slike fortolkninger er framtre-dende her til lands (se f.eks. Huneide 1995, Skogen & Haaland 2001, Skogen 2001). Måter å forholde seg til rovvilt-spørsmål er trolig også forankret i mer grunnleggende måter å fortolke spørsmål om natur og samfunn på et overordnet samfunnsnivå eller blant ulike grupper. Caluori og Hunziker (2001) utformet en tredelt typologi om ulike holdninger til ulvens gjenkomst i Sveits. De pekte på hvordan ulven ble gjenstand for store variasjoner i symbolske mening i caset de studerte. I Norge er det også foretatt studier som viser at det kan

være store forskjeller i grunnleggende naturforståelser og betraktninger om rovdvyr blant ulike grupper mennesker (se f.eks. Sagør og Aasetre 1996, Blekesaune & Stræte 1997, Knutsen et al. 1998, Bjerke et al. 2000). Samtidig kan man finne vesentlige likhetstrekk mellom toneangivende forståelsesmåter i Norge så vel som internasjonalt når det gjelder spørsmål om rovvilt og andre temaer om natur og samfunn (Kvaalen 1997, Svarstad 2001).

Innholdsanalysen av artikler om bjørner i slovensk media viste at avisene i hele den undersøkte perioden (1991-1998) hadde vært negative og konfliktorienterte. Framstillinger av polariserte bilder av samfunnsproblemer er et trekk ved media som vi også kan se i Norge, og ikke minst i forbindelse med rovvilt-spørsmål. Skogen et al. (2003) viser for eksempel hvordan deltakere i fokusgrupper uttrykte en oppgitthet over medias manglende evne til å presentere gode forståelser av synspunkter i lokalbefolkningen.

Holdninger i forhold til strukturelle kontekster: Strukturelle kontekster omfatter de store linjene i samfunnsutviklingen. Tilbakegangen for de store rovdvirene i Europa de tre siste århundrene må ses i sammenheng med moderniseringsprosesser i landbruket (Breitenmoser 1998, Sandberg 1999). I Norge og Danmark ble ulv gjenstand for den første loven for å utrydde rovdvyr i 1730. Andre land innførte lignende lover. I de fleste land ser utrydding av rovdvyr ut til å ha utgjort et grunnleggende element i tenkemåten til folk flest så vel som i forvaltningspolitikken i mange land fram til 1970-tallet. Målsettingen med utryddingen var å skape rovviltfrie områder slik at fjell og skog kunne utgjøre beiter uten intensiv bruk av arbeidskraft til gjeting.

I middelalderen er det derimot eksempler som kan tyde på at folk i rovviltområder satt mer pris på disse innslagene i faunaen. Skinn av f.eks. ulv og bjørn utgjorde da viktige inntektskilder i enkelte områder (Sandberg 1999). Gjenetablering av mer positive holdninger til rovvilt i Europa kan ses i sammenheng med nye grunnleggende trekk i samfunnsutviklingen. Landbruksnæringen er i ferd med å bli stadig mer intensiv, noe som innebærer at færre og færre mennesker har sitt arbeid der. Dette må også ses i sammenheng med utviklingen i andre næringer som har tatt over sysselsetting fra landbruket og bidratt til en økende urbanisering. Samtidig har vi de senere år sett at en økende andel av mennesker i rurale strøk er sysselsatt i næringer utenfor landbruket. Dette gjelder ikke minst turisme, en næring der eksistensen av rovvilt ikke er noe ulempe men snarere tvert i mot kan benyttes som en attraksjon og indikasjon på et områdes kvalitet med "vill natur". Styrken på disse prosessene kan variere mye fra land til land. I Norge har det for eksempel vært ført en politikk som for eksempel i forhold til Sverige i langt høyere grad har lagt vekt på hensyn til distrikter og landbruk. Det er ikke usannsynlig at man her finner en viktig årsak til den store graden av likegyldighet til spørsmålet om ulv som kan spores i den svenske undersøkelsen men ikke i den norske. Tilsvarende politikk i Sveits har flere likhetstrekk med den norske, og her finner man at relativt høye prosentandeler av befolkningen er helt mot rovdvyr i landet.

⁶ Jeg vil nevne følgende eksempler på studier der vi ser dette: Huneide 1995, Skogen & Haaland 2001, Kränge & Skogen 2001, Kränge og Skogen under utarbeidelse.

I Norge og mange andre land jobbes det med ulike måter å dempe rovviltkonflikter. Her er det nyttig å utveksle erfaringer, ikke minst med hensyn til tiltak for å redusere husdyrtap. Kvalitative og kvantitative undersøkelser for å måle og/eller forstå folks holdninger til rovviltsspørsmål kan også utgjøre viktige grunnlag for politiske beslutninger. Det er imidlertid grunn til å advare mot "kombipakker" som gjennomføres i enkelte land der rovviltforskere opererer som "nøytrale" kartleggere av folks holdninger og samtidig fungerer som påvirkningsagenter og gir råd til myndighetene om hvordan ulike grupper best kan manipuleres til å endre sine holdninger. Dette svekker troverdigheten til både myndigheter og forskere.

9 Konklusjoner

Kan vi finne lignende forhold i sammenlignbare land i Europa eller er motstanden mot rovvilt spesielt stor i Norge? Hvordan kan hovedtrekk bak etableringen av holdninger til rovvilt og rovviltforvaltning forklares? De to spørsmålene er undersøkt ved gjennomgang av kvalitative og kvantitative studier av holdninger til rovvilt i landene Sverige, Sveits, Frankrike, Italia og Slovenia. Forholdene som disse studiene skisserer er sammenholdt med den norske situasjonen. Når det gjelder sammenligninger av kvantitative data må forbehold tas, siden spørsmålene ikke er stilt på lik måte i de ulike landene.

Til tross for mange protester mot norsk rovviltpolitikk viser en ny landsomfattende undersøkelse at et stort flertall av den norske befolkningen mener at store rovdyr har en plass i norsk natur. Lignende undersøkelser viser lignende tendenser på nasjonalt plan i Sveits og Sverige. I Sveits synes imidlertid flere å være motstandere av å akseptere rovdyr i landet.

I et utvalg norske rovviltkommuner er det også mange som både helt og delvis mener at rovdyrene har rett til å eksistere i norsk natur, selv om de er mindre positive enn folk på landsbasis. Ulven er her den mest uønskede arten, og to av fem er negative til ulv i Norge. Færre mennesker i svenske ulveområder (om lag en av fem) ser ut til å være motstandere av å ha ulv i landet. Samtidig kan det se ut som om flere mennesker i Sverige stiller seg likegyldige til spørsmål om ulv enn i Norge. Også i Sveits peker forskningsresultater på at skepsisen til rovvilt er størst blant folk som selv mener de kan bli berørt. En undersøkelse i to franske provinser med ulv gir et bilde som ikke synes veldig ulikt norske rovviltkommuner. To forskjeller består i at flere der ser ut til å være mot å ha ulv i landet, samtidig som at holdninger i norske rovviltkommuner kan synes å være mer polariserte. Videre ser det ut til at holdningene til bjørn i norske rovviltkommuner er mindre positive enn i et område der bjørn nettopp er satt ut i de italienske Alpene. I bjørneområder i Slovenia ser det ut til at det – i likhet med i norske rovviltkommuner – er lav oppslutning om en ekspansiv bjørneforvaltning.

Kvalitative studier som er referert i denne rapporten viser at tilbakekomsten av rovdyr utgjør kontroversielle spørsmål i områder av henholdsvis Sveits, Frankrike og Italia. I Sverige og Slovenia ser foreløpig ingen slike studier ut til å være gjennomført. Representanter for beitebrukere i bl.a. Frankrike, Sveits og Italia har i fellesskap utpekt rovvilt og rovviltforvaltning som alvorlige problemer.

Alt i alt gir ikke de refererte studiene grunnlag for å konkludere med at man finner større motstand mot rovvilt i Norge enn i andre sammenlignbare land i Europa.

Med utgangspunkt i gjennomgang av kvalitative studier kan noen faktorer identifiseres som grunnleggende for etablering av holdninger til rovvilt og rovviltforvaltning. På den ene siden dannes slike holdninger i forhold til folks praksiser i hverdag og fritid. På den andre siden spiller kulturelle og strukturelle

kontekster vesentlige roller både for hva folk opplever og hvordan de fortolker dette (se **figur 4**). Det kan være viktige likheter så vel som forskjeller mellom land når det gjelder praksiser så vel som kulturelle og strukturelle forhold. Både tilbakegangen og gjenkomsten av rovvilt i Norge og andre europeiske land må ses i lys av strukturelle utviklingstrekk med endringer i næringsstrukturer og bosettingsmønstre. Rapporten antyder at variasjoner i slike utviklingstrekk kan utgjøre en viktig forklaringsfaktor for hvorfor spørsmål om ulv synes å møtes av større grad av likegyldighet i Sverige og mer motstand i Sveits.

10 Referanser

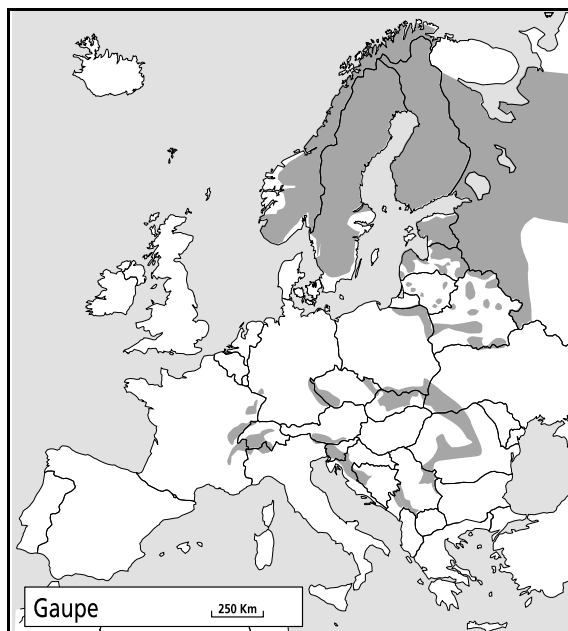
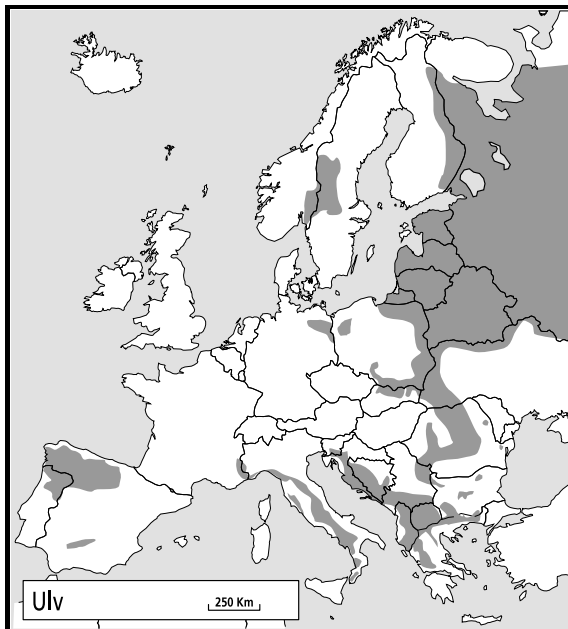
- Alpha-gruppen. Ikke datert.
<http://www.alpha-gruppen.com/artikler/norsksvar1.htm>.
- Anderson, T., A. Bjärvall & M. Blomberg. 1997. Inställningen till varg i Sverige - en intervjuundersökning. PM 850. Statens naturvårdsverk.
- Bath, A. J. 1989. The public and wolf reintroduction in Yellowstone National Park. *Society and Natural Resources* 2: 297-306.
- Bath, A. J. 1994. Public attitudes towards polar bears: An application of human dimensions in wildlife resources research. In Thompson, I., red. *Int. Union Game Biol. XXI Congr. 1*. Halifax, Canada. S.
- Bath, A. J. 2000. Human Dimensions in Wolf Management in Savoie and Des Alpes Maritimes, France. Large Carnivore Initiative for Europe. LCIE Report.
- Bath, A. J. & L. Farmer. 2000. Europe's carnivores. A survey of children's attitudes towards wolves, bears and otters. WWF-UK.
- Bath, A. J. & A. Majic. 2001. Human Dimensions in Wolf Management in Croatia. Understanding attitudes and beliefs of residents in Gorski kotar, Lika and Dalmatia toward wolves and wolf management.
- Berthinussen, I. 1997. Sau og Rovdyr - i Norge. http://www.dyrebeskyttelsen.no/artikler/973_2.htm.
- Bjerke, T., J. Vittersø & B. P. Kaltenborn. 2000. Locus of control and attitudes toward large carnivores. - *Psychological Reports* 86: 37-46.
- Bjerke, T., K. Skogen & B.P. Kaltenborn. 2002. Nordmenns holdninger til store rovpattedyr. Resultater fra en spørreskjemaundersøkelse. NINA Oppdragsmelding 768.
- Blekesaune, A. & E.P. Stræte. 1997. Rovviltkursen – En analyse av ideologisk baserte konfliktlinjer. Rapport 6/1997. Senter for bygdeforskning.
- Boitani, L. 1992. Wolf research and conservation in Italy. - *Biological Conservation* 61(2).
- Boitani, L. 1995. Ecological and cultural diversities in the evolution of wolf-human relationships. – In: Carbyn, L. & S. Fritts, red. *Ecology and cultural diversities in the evolution of wolf-human relationships*. Canadian Circumpolar Institute, University of Alberta, Edmonton.
- Breitenmoser, U. 1998. Large predators in the Alps: the fall and rise of man's competitors. - *Biological Conservation* 83(3): 279-289.
- Breitenmoser, U. & C. Breitenmoser-Würsten. 2001. Die ökologischen und anthropogenen Voraussetzungen für die Existenz grosser Beutegreifer in der Kulturlandschaft. - *Forest Snow and Landscape Research* 76(1/2): 23-39.
- Breitenmoser-Würsten, K., J.-M. Landry, S. Gloor, P. Olsson & U. Breitenmoser. 2001. Die Geschichte von Fuchs, Luchs, Bartgeier, Wolf und Braunbär in der Schweiz - ein kurzer Überblick. - *Forest Snow and Landscape Research* 76(1/2): 9-21.
- Caluori, U. & M. Hunziker. 2001. Der Wolf: Bedrohung und Lichtgestalt - Deutungsmuster in der Schweizer Bevölkerung. - *Forest Snow and Landscape Research* 76(1/2).

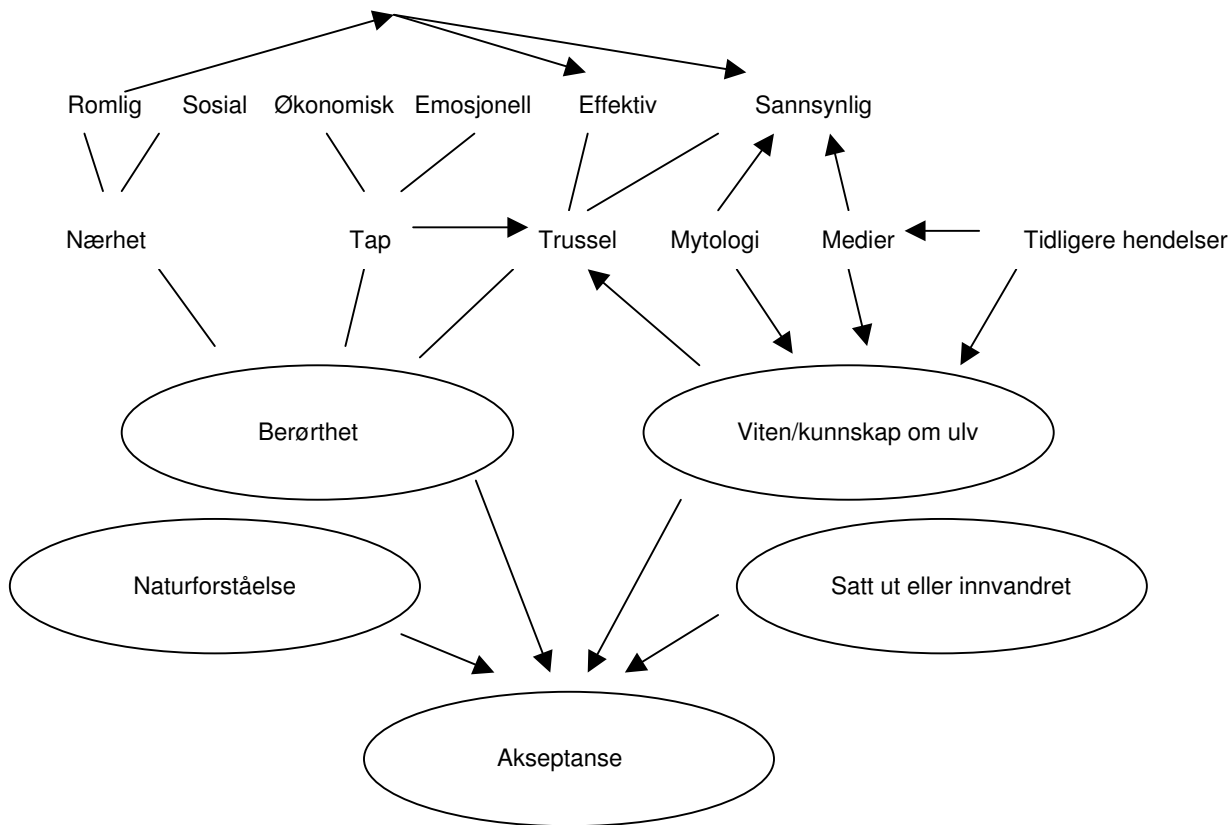
- Chambre d'agriculture des Alpes-Maritimes. 2001. Rencontre européenne des éleveur victimes des prédateurs. Nice.
- Dingwall, S. 2001. Ravenous wolves and cuddly bears: predators in everyday language. - *Forest Snow and Landscape Research* 76(1/2).
- Direktoratet, for naturforvaltning. 2001. Strategi for forvaltning av jerv. Brev til Miljøverndepartementet 30.05.2001. Trondheim.
- Egli, E., B. Lüthi & M. Hunziker. 2001. Die Akzeptanz des Luchses - Ergebnisse einer Fallstudie im Berner Oberland. *Forest Snow and Landscape Research* 76(1/2).
- Emel, J. 1995. Are you man enough, big and bad enough? Ecofeminism and wolf eradication in the USA. - *Environment and Planning* 13: 707-734.
- Ericsson, G. & T.A. Heberlein. 2002. Attityder til varg och vargjakt i Sverige. Umeå and Madison, Wisconsin.
- Genovesi, P., E. Dupré & L. Pedrotti. 1997. Feasibility study for the re-introduction of the brown bear in the Italian Central Alps. I Layna, J. F., B. Heredia, G. Palomero & I. Doadrio, red. *La conservación del oso pardo en Europa: un reto de cara al siglo XXI. Serie encuentros. Fundación Biodiversidad.*
- Heguito, A. & C. Armau. 2001. The cohabitation between wolves and human activities. A challenge for Mercantour area in France. Landscape ecology course, IBN, Agricultural University of Norway, Ås.
- Hundeide, M. T. 1995. Natursyn og rovdyrdebatt i Trysil. SUM Dissertations & Theses No. 8. - Institutt og museum for Antropologi og Senter for utvikling og miljø, Universitetet i Oslo.
- Hunziker, M. 1999. Why (or why not) are large carnivores welcome? Swiss Federal Research Institute WSL, Birmensdorf.
- Hunziker, M., C.W. Hoffmann & S. Wild-Eck. 2001. Die Akzeptanz von Wolf, Luchs und "Stadtfuchs" - Ergebnisse einer gesamtschweizerisch-repräsentativen Umfrage. - *Forest Snow and Landscape Research* 76(1/2).
- Kaczensky, P. 1996. Large Carnivore - Livestock Conflicts in Europe. Rovvilt og saueneøring i Norge. - NINA & Munich Wildlife Society, Trondheim & München.
- Kaczensky, P., M. Bjazic, A. Bath, V. Szinovatz & H. Gossow. 2000. The brown bear - a highly valued, controversial species in Slovenia. - I Kaczensky, P., red. Co-existence of brown bears and men in the cultural landscape of Slovenia. Project Medved. Final report of the FWF project P 11529-BIO. Institute of Wildlife Biology and Game Management, Agricultural University of Vienna, Austria.
- Kaczensky, P., Bjazic, M. & Gossow, H. 2001. Content analysis of articles on brown bears in the Slovenian press, 1991-1998. - *Forest Snow and Landscape Research* 76(1/2).
- Knutsen, T., J. Aasetre, J.T. Sagør. 1998. Holdninger til rovvilt i Norge. Senter for miljø og utvikling, Norges Tekniskvitenskapelige Universitet. SMU-Rapport nr. 4/98.
- Krange, O. & K. Skogen. 2001. Naturen i Stor-Elvdal, ulven og det sosiale landskapet. En kortrapport fra prosjektet Konfliktlinjer i utmarka. Temahefte 1/01. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Krange, O. & K. Skogen. Under utarbeidelse. Skudd i løse lufta? Unge jegere og rovdyrpolitikk. - I Ødegård, F. E. G., red. Ungdom og makt. Delrapport av maktutredningen.
- Kvaalen, I. 1997. Rovdyr i risikosamfunnet? Om konstruksjon og administrasjon av naturen. - I Nilsen, A., red. Miljø-sosiologi. Samfunn og natur. Pax Forlag, Oslo.
- MacMillan, T. 1998. Attitudes towards wolf conservation in the district of Scansano (Grosseto). - *Att. Mus. Stor. nat. Maremma* 17: 109-128.
- Mauz, I. 2001. An analysis of the wolf crisis in the French Alps. Paper presented to the XIX European Congress for Rural Sociology. Dijon, France, 3-7 September. S.
- Meriggi, A. & S. Lovari. 1996. A review of wolf predation in southern Europe: does the wolf prefer wild prey to livestock? - *Journal of Applied Ecology* vol. 33.
- Naturvårdsverket. 2000a. Åtgärdsprogram för bevarande av BJÖRN (*Ursus arctos*). Åtgärdsprogram nr 20.
- Naturvårdsverket. 2000b. Åtgärdsprogram för bevarande av lodjur (*Lynx lynx*). Åtgärdsprogram nr 22.
- Sagør, J. T. & J. Aasetre. 1996. Forvaltere og bønder: Kan de enes om bjørneforvaltningen? Senter for miljø og utvikling, Norges Teknisk-naturvitenskapelige Universitet. SMU-Rapport nr. 1/96.
- Sandberg, A.. 1999. Conditions for Community-Based Governance of Biodiversity. NF-report No. 11/99. Bodø: Nordland Research Institute.
- Seim, V. 2001. Notat frå Europeisk møte for beitebrukarar som er offer for rovdyr. Nice, Frankrike, 8 september 2001.
- Serban-Pârâu, N. 2002a. Considerations on seasons and months with great risk of bear-human conflicts in Romanian Carpathian mountains. International Bear Association (I.B.A) 14th International Conference on Bear Research and Management, European Session, July 28 - August 2. Book of Abstracts. Steinkjer, Norway. S.
- Serban-Pârâu, N. 2002b. Considerations on human-bears conflicts correlated with bears feeding at garbage deposits in Romania. International Bear Association (I.B.A) 14th International Conference on Bear Research and Management, European Session, July 28 - August 2. Steinkjer, Norway. S.
- Skogen, K. 2001. Who's afraid of the big, bad wolf? Young people's responses to the conflicts over large carnivores in Eastern Norway. - *Rural Sociology* 66(2).
- Skogen, K. & H. Haaland. 2001. En ulvehistorie fra Østfold. Samarbeid og konflikter mellom forvaltning, forskning og lokalbefolkning. NINA Fagrapport 52. Norsk institutt for naturforskning.
- Skogen, K. & I. Mauz. 2002. Narratives of the wolf conflicts in France and Norway: Symbolic power and cultural resistance. Paper presented at the 65th Annual Meeting of the Rural Sociological Society, Chicago, August 14-18, 2002.
- Skogen, K., H. Haaland, S.M. Brainerd & H. Hustad. 2003. Lokale syn på rovvilt og rovviltforvaltning. En undersøkelse i fire kommuner: Aurskog-Høland, Lesja, Lierne

- og Porsanger. NINA Fagrappport 70. Norsk institutt for naturforskning.
- Steck, N. & U. Tester. 2001. Wie Schweizer Schafzüchterinnen und Schafzüchter die Entschädigung von Luchsschäden beurteilen. - *Forest Snow and Landscape Research* 76(1/2).
- Svarstad, H. 2001. "Analysing people-environment discourses", *Discourses of Society. Perspectives from Linguistics and Social Sciences*. Stockholm University/Nordic Network in Discourse Analysis, Oct. 18-21, 2001.
- Swenson, J. E., P. Wabakken, F. Sandegren, A. Bjärvall, R. Franzén & A. Söderberg. 1995. The near extinction and recovery of brown bears in Scandinavia in relation to the bear management policies of Norway and Sweden. *Wildlife Biology* 1: 11-25.
- Wallner, A. & M. Hunziker. 2001. Die Kontroverse um den Wolf - Experteninterviews zur gesellschaftlichen Akzeptanz des Wolfes in der Schweiz. - *Forest Snow and Landscape Research* 76(1/2).
- Wild-Eck, S. & W. Zimmermann. 2001. Raubtierakzeptanz in der Schweiz: Erkenntnisse aus einer Meinungsumfrage zu Wald und Natur. - *Forest Snow and Landscape Research* 76(1/2).

Vedlegg 1 Figurer

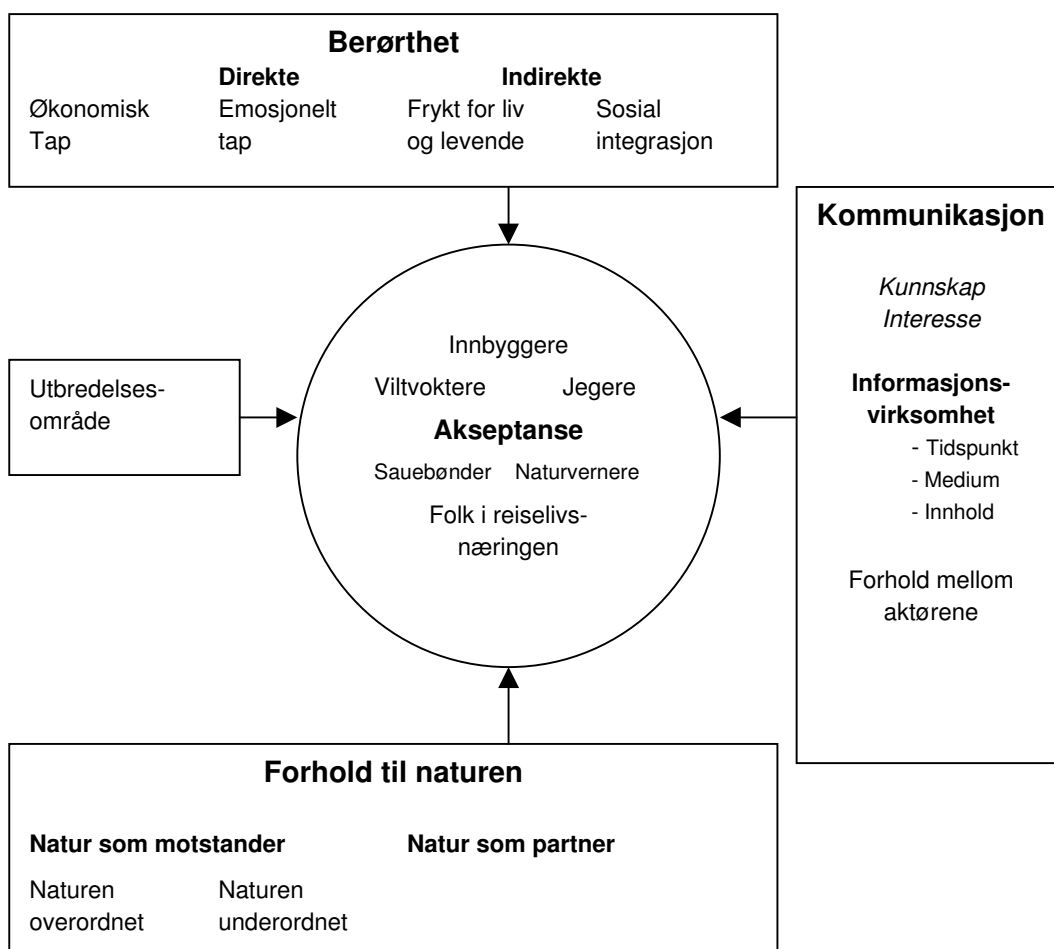
Figur 1. Kart over Europa med avmerking av områder med ulike rovdyr.

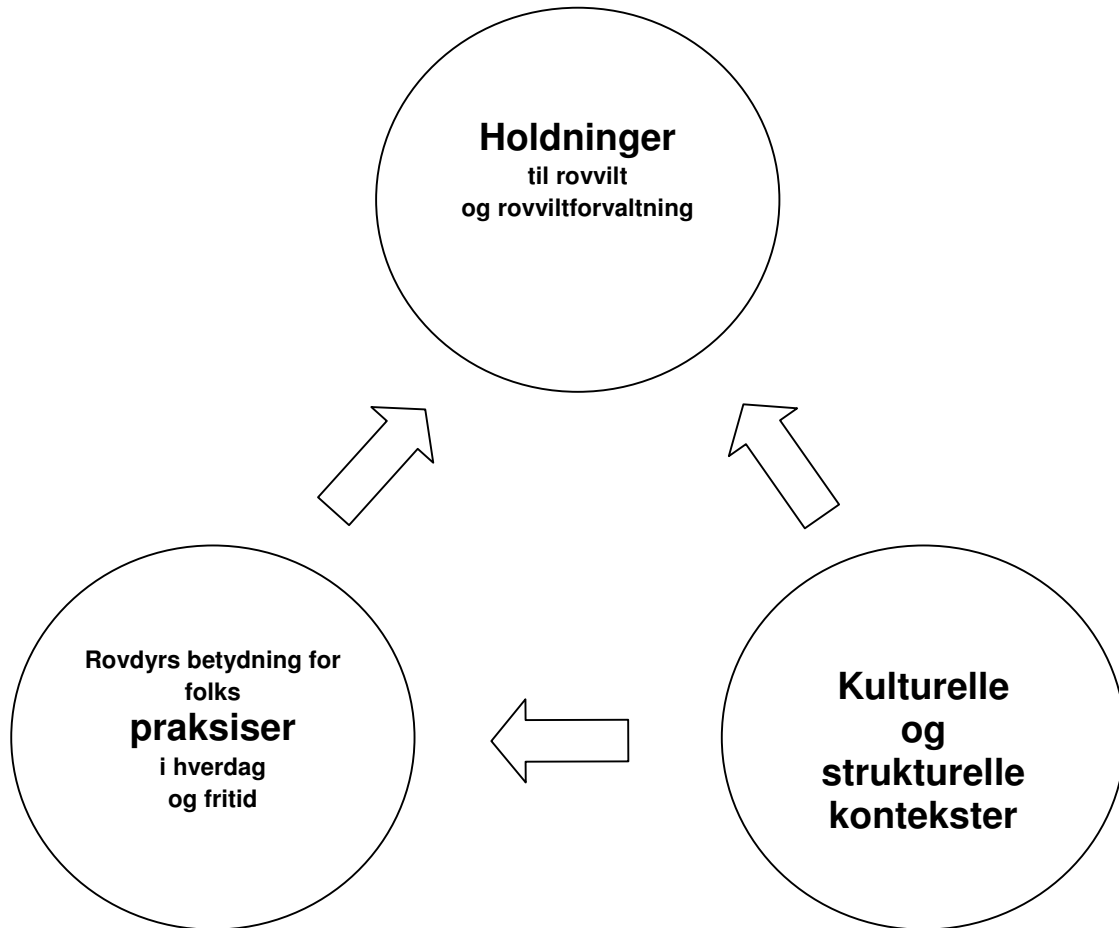

Figur 2. *Sveits.* Faktorer som påvirker akseptansen for ulv. Funn fra en kvalitativ studie blant representanter for ulike interesser i Sveits. Kilde: Wallner & Hunziker 2001:198.

Figur 3. Sveits. Faktorer som påvirker akseptansen av gaupe. Funn fra en kvalitativ studie i et område med gaupe. Kilde: Egli et al. 2001:216.

Figur 4. Holdninger til rovvilt og rovviltforvaltningen dannes i forhold til praksiser samt kulturelle og strukturelle kontekster.

Vedlegg 2 Tabeller

Tabell 1. Sverige. Holdninger til ulv.

Kilde: Göran Ericsson og Thomas A. Heberlein 2002 samt undersøkelsens datagrunnlag.

Spørsmål	Svaralternativer	Allmenn-heten (%)	Allmenn-heten i ulve-områder (%)	Jegere (%)	Jegere i ulve-områder (%)
Hvor viktig er ulv for deg personlig?	Ekstremt eller veldig viktig	19,9	16,8	10,8	7,9
	Nøytral (Litt viktig, litt uviktig, verken viktig eller uviktig)	64,3	58,4	63,4	54,6
	Ekstremt eller veldig uviktig	15,9	24,9	25,8	37,6
	Totalt	100	100	100	100
			N = 700	N = 173	N = 519
Hva synes du om å ha ulv i Sverige?	Jeg liker det meget godt	13,9	10,5	7,9	3,9
	Jeg liker det	47,6	39,0	31,7	19,6
	Nøytral	31,0	30,0	36,9	35,4
	Misliker det eller misliker det sterkt	7,6	20,9	23,6	41,1
	Totalt	100	100	100	100
		N = 700	N = 172	N = 518	N = 331
Standpunkt angående størrelser på ønsket ulvebestand i Sverige	Vil ha flere ulv enn i dag	23,7	21,6	19,5	8,6
	Vil ha ulv – antallet uvesentlig	47,5	29,2	20,5	12,3
	Vil ikke ha flere enn i dag	26,4	39,8	51,5	57,7
	Vil ikke ha noen ulv	2,4	8,8	8,5	21,5
	Totalt	100	100	100	100
		N = 697	N = 171	N = 517	N = 326
Kunne du akseptere å ha ulv der du bor?	Ja, absolutt	25,4	27,0	19,6	15,5
	Ja, kanskje	30,0	26,4	24,2	19,5
	Vet ikke	4,0	1,7	1,9	0,9
	Nei (helst ikke eller absolutt ikke)	40,7	44,8	54,2	64,1
	Totalt	100	100	100	100
		N = 706	N = 174	N = 520	N = 329

Tabell 2. *Sverige. Holdninger til rovdyr.*

Kilde: Göran Ericsson og Thomas A. Heberlein 2002 samt undersøkelsens datagrunnlag.

Spørsmål	Svaralternativer	Allmennheten (%)	Allmennheten i ulveområder (%)	Jegere (%)	Jegere i ulveområder (%)
Arter som bjørn, ulv, gaupe og jerv er mye omdiskuterte. Hva synes du om dem?	Bør aktivt hjelpes til å bygge livskraftige stammer hvor som helst der de trives	18,3	13,9	7,8	5,5
	Bør tillates leve hvor som helst der de trives	41,6	35,8	30,9	30,2
	Bør finnes, men sparsomt og bare i begrensede områder	38,4	46,8	58,5	57,6
	Bør helst ikke finnes i Sverige	1,7	3,5	2,9	6,7
	Til sammen	100	100	100%	100%
		N = 698	N = 173	N = 515	N = 328

Tabell 3. *Sveits. Svarmønster for holdninger til rovdyr (gaupe, bjørn og ulv) i landsomfattende undersøkelse (%).*

Kilde: Wild-Eck & Zimmermann 2001:288.

Svarkombinasjoner	%
For toleranse av alle tre	46,7
Mot toleranse av alle tre	15,6
For toleranse av gaupe, og mot bjørn og ulv	13,7
For toleranse av gaupe og ulv, og mot bjørn	6,1
Ingen mening	3,7
Øvrige svarkombinasjoner	14,2
	100

Tabell 4. *Sveits. Holdninger i den sveitsiske befolkningen angående toleranse for gaupe, bjørn og ulv.*

Kilde: Wild-Eck & Zimmermann 2001:288.

	For toleranse	Mot toleranse	Vet ikke	
Gaupe	74	18	8	100
Bjørn	52	40	8	100
Ulv	57	36	7	100

Tabell 5. Frankrike. Responser til påstanden om at det er viktig å opprettholde ulvebestander i Frankrike for framtidige generasjoner.

It is important to maintain wolf populations in France for future generations
 Il est important de maintenir les populations de loups en France pour les générations futures

		Alpes-Maritimes	Savoie	Total
Strongly Disagree	Count	102	68	170
	% within Department	25,7%	16,9%	21,3%
Disagree	Count	64	67	131
	% within Department	16,1%	16,6%	16,4%
Neutral	Count	53	52	105
	% within Department	13,4%	12,9%	13,1%
Agree	Count	115	166	281
	% within Department	29,0%	41,2%	35,1%
Strongly Agree	Count	63	50	113
	% within Department	15,9%	12,4%	14,1%
Total	Count	397	403	800
	% within Department	100,0%	100,0%	100,0%

Tabell 6. Frankrike. Spørsmål i to områder med ulv om syn på tilstedeværelsen av ulv i landet.

The presence of wolves in France is, for you:
 La présence des loups en France est, pour vous:

		Alpes-Maritimes	Savoie	Total
Good	Count	146	146	292
	% within Department	37,2%	36,2%	36,7%
Bad	Count	177	141	318
	% within Department	45,2%	35,0%	40,0%
Neutral	Count	69	116	185
	% within Department	17,6%	28,8%	23,3%
Total	Count	392,0	403,0	795
	% within Department	100,0%	100,0%	100,0%

Tabell 7. Frankrike. Spørsmål om syn på tilstedeværelsen av ulv i den intervjuedes eget distrikt.

The presence of wolves in Savoie/Des Alpes maritimes is, for you:
 La présence des loups en Savoie / Des Alpes Maritimes est, pour vous:

		Alpes-Maritimes	Savoie	Total
Good	Count	120	136	256
	% within Department	30,8%	33,9%	32,4%
Bad	Count	214	169	383
	% within Department	55,0%	42,1%	48,5%
Neutral	Count	55	96	151
	% within Department	14,1%	23,9%	19,1%
Total	Count	389,0	401,0	790,0
	% within Department	100,0%	100,0%	100,0%

Tabell 8. Slovenia. Prosentmessige responser i to bjørneområder til påstander om antall og utbredelse av bjørn i Slovenia. Kilde: Kaczensky et al. 2000: 25-26.

Påstander	Gruppe	Enig	Nøytral	Uenig
Antall bjørner i Slovenia burde bli høyt nok til at bjørner beveger seg inn i Italia og Østerrike.	Innbyggere	28	32	40
	Jegere	23	18	59
	Skoleelever	33	40	27
Antall bjørner burde økes.	Innbyggere	19	25	56
	Jegere	5	10	85
	Skoleelever	53	25	22
Det bør være bjørn i alle deler av Slovenia.	Innbyggere	22	20	58
	Jegere	14	9	77
	Skoleelever	33	24	43
Bjørner bør bare være i begrensede områder i Slovenia.	Innbyggere	60	14	25
	Jegere	75	10	14
	Skoleelever	44	21	35
Bjørner bør ikke være gjenstand for noe jakt.	Innbyggere	33	19	48
	Jegere	5	6	89
	Skoleelever	65	15	19
Bjørner burde fjernes fra områder der de tar sau.	Innbyggere	55	19	26
	Jegere	54	15	31
	Skoleelever	42	28	30

Tabell 9. Norge. Grad av enighet (%) i utsagnet: "Som alle andre arter har også denne arten rett til å eksistere i norsk natur". Kilde: Bjerke et al. 2003 samt undersøkelsens datagrunnlag.

		Gaupe	Bjørn	Jerv	Ulv
Helt enig	Landsomfattende	68	62	66	59
	Rovviltkommuner	50	41	46	36
Delvis enig	Landsomfattende	20	21	21	19
	Rovviltkommuner	32	29	31	18
Verken- eller	Landsomfattende	4	4	5	5
	Rovviltkommuner	6	8	8	6
Delvis uenig	Landsomfattende	4	7	4	7
	Rovviltkommuner	7	13	8	11
Helt uenig	Landsomfattende	4	6	4	10
	Rovviltkommuner	5	9	7	29
	Landsomfattende	100	100	100	100
	Rovviltkommuner	100	100	100	100

Tabell 10. Norge. Spørsmål: Forskerne antar at det i dag er 26-55 bjørner, nærmere 200 jerver, minst 500-600 gauper, og ca. 20 ulver i Norge. I tillegg kommer ulv som har tilhold både i Norge og i Sverige (ca. 20 individer). Hva mener du om størrelsen på de bestandene som er av store rovdyr i Norge i dag? Tabellen angir andel (%) svar i de forskjellige kategoriene. Kilde: Bjerke et al. 2003 samt undersøkelsens datagrunnlag.

Syn på bestandstørresler		Gaupe	Bjørn	Jerv	Ulv
Økes mye	Landsomfattende	2	5	3	8
	Rovviltkommuner	1	2	1	2
Økes litt	Landsomfattende	8	19	12	20
	Rovviltkommuner	2	6	3	7
Beholdes som i dag	Landsomfattende	52	50	54	40
	Rovviltkommuner	30	35	28	19
Reduseres litt	Landsomfattende	22	15	19	13
	Rovviltkommuner	31	29	32	18
Reduseres mye	Landsomfattende	14	7	10	10
	Rovviltkommuner	32	21	32	25
Fjernes helt	Landsomfattende	2	4	2	9
	Rovviltkommuner	4	7	5	29
	Landsomfattende	100	100	100	100
	Rovviltkommuner	100	100	100	100

Tabell 11. Norge. Spørsmål: I hvilken avstand fra ditt boområde kan du akseptere at det lever store rovdyr? Andel (%) svar i de ulike avstandskategoriene. Kilde: Bjerke et al. 2003 samt undersøkelsens datagrunnlag.

		Gaupe	Bjørn	Jerv	Ulv
Under 1 km	Landsomfattende	16	4	11	5
	Rovviltkommuner	17	5	9	4
1 – 5 km	Landsomfattende	16	6	12	7
	Rovviltkommuner	18	8	11	6
6 – 10 km	Landsomfattende	14	10	13	11
	Rovviltkommuner	15	13	16	8
Over 10 km	Landsomfattende	27	31	28	25
	Rovviltkommuner	25	31	29	21
Ønsker ikke arten i fylket	Landsomfattende	14	34	18	38
	Rovviltkommuner	17	35	24	56
Vet ikke	Landsomfattende	13	15	18	14
	Rovviltkommuner	7	8	11	5
	Landsomfattende	100	100	100	100
	Rovviltkommuner	100	100	100	100